

joventut i temps: **cap a una política** **utilitarista**

Fabian Mohedano

joventut i temps:
cap a una política
utilitarista

Fabian Mohedano

Ajuntament
de Barcelona

Col·lecció Dossiers del Temps
“Joventut i Temps: cap a una política utilitarista”

© de l'edició: Ajuntament de Barcelona

Autor

Fabian Mohedano

Direcció científica

Elena Sintes Pascual
Directora de Projectes de Rational Time

Traducció i correcció

Gemma Salvà Santanachs

Traducció a l'anglès

Debbie Smirthwaite

Edició i coordinació de la col·lecció

Ajuntament de Barcelona
Àrea de Qualitat de Vida, Igualtat i Esports
Programa de Temps i Qualitat de Vida

Disseny gràfic

Angel Uzkiانو

Impressió i producció

Imatge i Producció Editorial Municipal

Data:

ISSN 2013-4142

Dipòsit legal:

www.bcn.cat/usosdeltemps

Agraïments

L'autor vol agrair a Susana Herman l'edició del text; a Enric Vaquer, l'assessorament lingüístic en català; a David Lizoain, a Jordi Casanovas (Direcció de Joventut de l'Ajuntament de Barcelona) i a Sílvia Luque (Institut d'Anàlisi Social i Polítiques Públiques de la Fundació Ferrer i Guàrdia), l'orientació bibliogràfica; i, finalment, a Joffre Villanueva, la constatació de l'enfocament polític de la publicació.

També vol agrair a Berta Clemente, Pau González, Anna Morancho i Aina Vidal, dirigents d'organitzacions juvenils, la seva participació en el taller Temps i Joves, celebrat a Barcelona el 10 de novembre del 2011 a l'Espai Jove La Fontana de Gràcia; i a Benjamí Aguilar, Joan Camps i Marta Cots, que no hi van poder assistir, que fessin arribar les seves opinions i propostes.

Pròleg:

“JOVENTUT I TEMPS: CAP A UNA POLÍTICA UTILITARISTA”

La col·lecció *Dossiers del temps* té com a objectiu incitar al debat sobre les diferents dimensions del temps i divulgar nous conceptes sobre aquesta temàtica. El contingut dels *Dossiers* abasta des d'aportacions conceptuals, que tracten sobre l'estat de la qüestió de les polítiques públiques del temps en el marc europeu, fins a investigacions aplicades on s'analitzen els usos del temps en diversos àmbits de referència.

Aquest dossier tracta dels usos del temps de la població jove i proposa integrar les polítiques de joventut en les del temps per tal de dibuixar nous camins cap a una millor qualitat de vida.

El text recull una sèrie de propostes de planificació educativa, social, econòmica i política, així com de convivència a la ciutat, orientades a harmonitzar els temps juvenils: individuals i col·lectius, el temps de treball i estudi i d'oci, i el temps propi amb el temps per a la resta d'activitats.

Algunes de les principals vies d'acció que es proposen al dossier són:

Joventut i emancipació

- Contribuir a l'emancipació juvenil.
- Crear ocupació juvenil i combatre l'atur mitjançant l'educació i la formació.
- Dotar la gent jove amb elements i mecanismes per garantir la plena autonomia personal i la seva capacitat per decidir de forma autònoma el gaudi del temps.

Joventut i qualitat de vida

- Desmentir la idea que la gent jove té tot el temps del món. L'autor demostra que els joves majoritàriament estudien, s'informen, treballen, practiquen esport, llegeixen, s'associen, etc. En definitiva, realitzen un ampli ventall d'activitats adscrites a les dimensions personal, laboral, social i familiar.
- Facilitar la conciliació dels temps de vida. També assenyala que hi ha dèficits importants que són conseqüència de l'actual organització del temps a la nostra societat i que repercuteixen en el temps de descans, d'estudi o de treball, entre d'altres.

Joventut i educació cívica

- Promoure la participació juvenil i fomentar una millor convivència a les ciutats.
- La participació en el teixit associatiu i el voluntariat enforteix la convivència als barris.
- Educar en noves formes d'ús del temps lliure per combatre el consumisme en l'oci juvenil.
- Buscar alternatives d'oci proper i integrat en la dinàmica de la ciutat.

ÍNDIX

1. BARCELONA, PIONERA EN INNOVACIÓ DE POLÍTIQUES PÚBLIQUES	7
2. ACONSEGUIR LA RUPTURA EPISTEMOLÒGICA	9
3. BREU APROXIMACIÓ A LES POLÍTIQUES DEL TEMPS	11
3.1. Concepcions del temps	11
3.2. Polítiques del temps	12
3.3. Usos del temps a Espanya	16
4. CONCEPCIONS DE LA JOVENTUT AL LLARG DEL TEMPS	18
5. PARADIGMES DE POLÍTIQUES DE JOVENTUT I REPERCUSSIONS EN ELS USOS DEL TEMPS	21
5.1. Les polítiques adultocràtiques	21
5.2. Les polítiques postmodernes	23
5.3. Les polítiques per a l'emancipació	26
6. ELS USOS SOCIALS DEL TEMPS DE LA GENT JOVE	28
6.1. El temps personal	29
6.2. El temps laboral	41
6.3. El temps social	44
6.4. El temps familiar	48
7. RECOMANACIONS PER A UN NOU PARADIGMA DE POLÍTICA ÚTIL	53
7.1. Usos socials i nou paradigma	53
7.2. Reivindicar una política de joventut utilitarista	54
7.3. Cercar una joventut feliç	55
7.4. Donar valor al temps de la vida quotidiana	57
7.5. Facilitar l'aprenentatge sobre l'ús del temps	58
7.6. Fomentar la igualtat d'oportunitats: combatre l'atur	59
7.7. Promoure l'educació cívica: apostar per l'associacionisme juvenil	60
7.8. Recuperar la memòria	61
7.9. Combatre els consumismes	61
7.10. Aprendre a conviure a les ciutats	62
GLOSSARI	64
BIBLIOGRAFIA	67
RESUMEN	75
SUMMARY	76

1. BARCELONA, PIONERA EN INNOVACIÓ DE POLÍTIQUES PÚBLIQUES

Any rere any, els estudis afirmen que la ciutadania barcelonina estima la seva ciutat, i que ho fa, principalment, perquè a Barcelona hi ha de tot, perquè hi ha tot tipus de gent i perquè hi passen moltes coses. Perquè és una ciutat on hom pot escapar-se i retrobar-se. Perquè es pot ser un ciutadà anònim, una mena de *flâneur* espectador, o un líder de barri motor i protagonista de canvis. I res d'això no passa per casualitat; en part, és perquè Barcelona és pionera i referent innovadora en moltes qüestions de ciutadania i benestar.

Un dels àmbits on Barcelona ha demostrat que és capaç de generar noves propostes és el de la formulació de polítiques públiques de joventut. No en va Barcelona és la ciutat amb la Regidoria de Joventut més antiga des de la recuperació, el 1979, dels ajuntaments democràtics. Gràcies a això, el 1985 va néixer el primer Projecte Jove, amb la complicitat determinant del Consell de la Joventut de Barcelona (CJB), creat el 1980 com a primera plataforma interassociativa juvenil independent constituïda a Espanya. Aquelles primeres polítiques, com les actuals, ja pretenien donar resposta a les dificultats que sorgien a la vida dels joves i per a les quals ells mateixos reclamaven solucions.

En la mateixa línia, Barcelona, que sempre s'ha preocupat per la qualitat de vida de la seva gent, davant les serioses dificultats per compaginar el temps de la vida quotidiana i combinar amb èxit les diferents tasques que s'exigeix

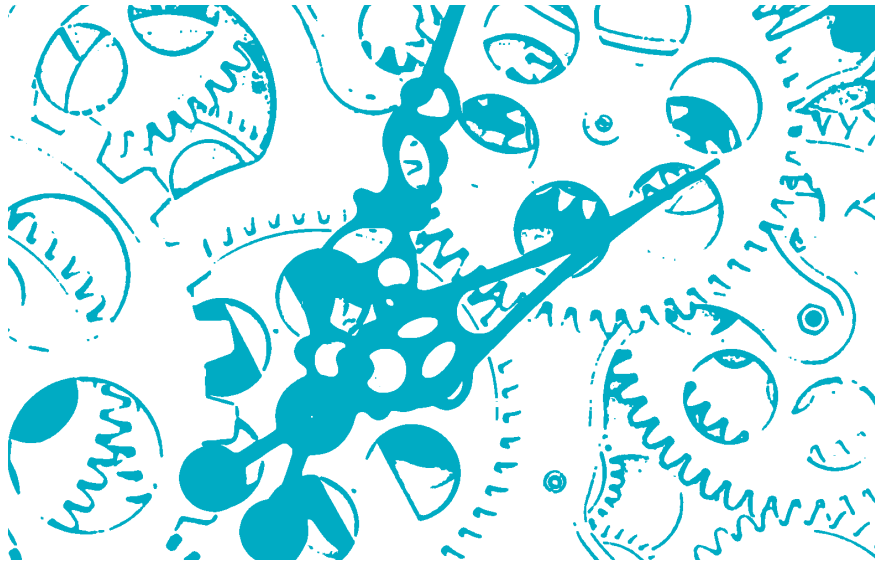
a la ciutadania en els àmbits laboral, personal, domèstic i relacional, l'any 2002 va crear la primera Regidoria dels Usos del Temps a l'estat. Els objectius eren ben clars: col·locar el temps de les persones en el centre del debat polític, tot cercant nous models d'articulació social; treballar per equilibrar de forma sostenible el desenvolupament econòmic i social de la ciutat; i contribuir a harmonitzar els diferents temps urbans.

Curiosament, la literatura coincideix a atorgar protagonisme a Itàlia, i recull algunes de les experiències relacionades amb la joventut i els usos del temps que s'hi van desenvolupar ja fa trenta anys. Per això defineix aquest país com a bressol del que avui són les polítiques públiques de ciutadania que hi ha a Barcelona.

La proximitat, la integralitat, la transversalitat, la interinstitucionalitat, la innovació o la inclusió són trets adscrits a aquests tipus de polítiques en favor de les persones que han fet de Barcelona una ciutat referent i de progrés. Les polítiques públiques dels usos del temps i de joventut es desenvolupen paral·lelament amb els objectius comuns següents:

- Contribuir decididament a garantir la cohesió social per a col·lectius en risc d'exclusió.
- Constituir un eix vertebrador de l'equilibri físic, psíquic i mental de les persones; ser un factor fonamental en la salut de la població; un factor de millora de la qualitat de vida i d'un desenvolupament econòmic i social equilibrat.
- Esdevenir una punta de llança en la qualitat democràtica a través de la participació i la implicació en la qüestió pública; contribuir al foment de la ciutadania plena i ser un factor de foment de la paritat entre homes i dones i d'equitat entre les persones.
- Situar la perspectiva juvenil i la dimensió del temps de les persones en el centre del debat polític i cercar nous models d'articulació social; aquests han estat objectius primordials de les àrees de Joventut i dels Usos del Temps, respectivament. No en va el rol de l'Administració consisteix a actuar com a agent de canvi social per tal de fer-ho efectiu.

En definitiva, una major influència de les polítiques del temps en altres àrees una mica més consolidades, com la de joventut, es podria acabar imposant com a eix vertebrador de les reformes de les grans polítiques públiques relacionades amb el benestar del milió i mig de persones que viuen a Barcelona, un 20 % de les quals són joves. Caldria integrar noves propostes, amb d'altres ja existents, en un marc més ampli de planificació educativa, social, econòmica i política, així com de disseny dels espais a la ciutat. Això duria a harmonitzar els temps individuals i col·lectius, el temps de treball, d'estudi i d'oci, i el temps propi amb el temps per a la resta d'activitats. En un context de crisi com l'actual, on perilla l'estat del benestar tal com s'entén ara, les polítiques de ciutadania necessiten un nou enfocament que permeti, sobretot, caminar cap a la igualtat d'oportunitats. És l'anhel permanent de totes aquelles persones convençudes que el temps pot ser el protagonista d'un nou marc per a la política pública de benestar a les ciutats.

2. ACONSEGUIR LA RUPTURA EPISTEMOLÒGICA

La col·lecció en la qual s'adscriu aquest llibre és una invitació permanent als autors que hi participen a cercar una ruptura epistemològica capaç de generar una nova dimensió d'oportunitats de recerca científica i d'acció política sobre el temps i una altra àrea de coneixements (cultura, salut, món urbà, gènere, etc.). En aquest cas, l'encàrrec ha estat analitzar les polítiques de joventut des d'una perspectiva del temps. Cal reconèixer que l'empresa no ha estat fàcil, en part per les dificultats de diagnòsi motivades pel fet que, en el moment d'elaborar aquesta publicació, no s'ha pogut comptar amb estudis recents que incorporin les conseqüències de l'atur devastador que viu el país: afecta més del 30 % dels joves d'entre 16 i 29 anys d'edat, i supera el 43 % entre els joves de 16 a 24 anys.¹ És possible que un cop surti a la llum aquesta publicació, les dades encara siguin més esgarrifoses.

Afortunadament, no ens trobem en la situació de fa trenta anys pel que fa a la investigació. L'evolució de la recerca sobre joventut ha permès disposar progressivament d'una composició aproximada sobre els usos socials dels joves. Si en els anys vuitanta l'estudi s'enfocava sobre qüestions culturals o de lleure, en els darrers anys s'ha fet una aproximació a qüestions més nuclears, com ara la formació, el treball o l'habitatge.² Aquesta tendència ha facilitat conèixer les condicions de vida de la gent jove. Ara bé, les deman-

¹ Enquesta de Població Activa (EPA), primer trimestre del 2011.

² SERRACANT, P., SOLER R., SALVADOR, A., MIRET, P. (2007): *Enquesta dels joves catalans 2007*. Col·lecció Estudis, núm. 24. Observatori Català de la Joventut. Generalitat de Catalunya.

des juvenils canvien de forma cíclica segons es modifiquen les circumstàncies de l'economia, i les conseqüències de la crisi encara no s'han examinat amb profunditat ni es poden fer amb distància. Ens trobem davant d'un context complicat, on no es veu el final del túnel i on els joves, malauradament, com a col·lectiu en risc d'exclusió, en són uns dels perjudicats principals.

Pel que fa a la recerca sobre el temps, María Ángeles Durán, pionera des dels anys vuitanta de l'estudi sobre el temps i gènere a Espanya, i a qui cal reconèixer gran part del camí fet fins ara, considera que hi ha una certa proliferació d'estudis sobre els usos del temps com a mitjà per facilitar la presa de decisions polítiques i la gestió de necessitats i de recursos humans. Creu que això és conseqüència d'algunes qüestions, com ara el canvi de l'estructura demogràfica i productiva dels països desenvolupats, la insatisfacció d'amplis col·lectius –especialment de les dones– amb la seva invisibilitat, l'expansió d'un gran sector econòmic d'activitats d'oci i de mitjans de comunicació, o l'augment del temps invertit en activitats estrictament no productives.³ Caldria afegir-hi la crisi econòmica i la porta esperançadora que s'obre cap a un canvi de paradigma.

L'emergència de les polítiques del temps integrals, que milloren les condicions de vida de les persones –inicialment a través de l'estudi i el desenvolupament de la perspectiva de gènere– no s'ha produït per casualitat: aquestes polítiques responen també al canvi de valors que està modificant l'escala de prioritats de les persones, a un ritme més accelerat entre la gent jove. La crisi tindrà conseqüències sense precedents en la propera dècada; algunes ja s'han començat a percebre ara. I és en aquest context on se situa la ruptura epistemològica que persegueix aquesta col·lecció: caminar cap a un canvi de paradigma que contribueixi a posar el temps –un valor excepcional i alhora insubstituïble– en el centre del debat de la política pública.

Aquest treball intenta albirar una doble ruptura epistemològica que consistiria a dialogar sobre un nou paradigma inspirat en els fonaments utilitaristes a partir dels quals caldrà construir noves polítiques de joventut que tinguin en compte la perspectiva del temps. El repte sembla meravellós: generar un nou paradigma de política de joventut que permeti incidir en la felicitat de la gent jove a través del treball d'un doble combat: millorar el benestar quotidià i eradicar la desafecció democràtica cap a la cosa pública. Per a això, cal introduir un marc general que permeti enfocar la nova política juvenil a partir del desenvolupament del concepte de política útil, inspirat en la vella màxima utilitarista que considera que la finalitat de l'acció humana –i específicament la felicitat que s'aconsegueix– està vinculada a la realització d'accions útils. El context actual requereix a les institucions que facin possible l'acompliment del dret de les persones joves a compatibilitzar els seus interessos, obligacions i necessitats a partir d'una visió integral de la vida, així com el dret de les persones a la plena autorealització en els diferents àmbits públics i privats, sense que es produeixi una pèrdua de qualitat de vida.

³ DURÁN, M. A., ROGERO, J. (2009): *La investigación sobre el uso del tiempo*. Cuadernos metodológicos. Centro de Investigaciones Sociológicas (CIS). Madrid.

3. BREU APROXIMACIÓ A LES POLÍTIQUES DEL TEMPS

3.1. CONCEPCIONS DEL TEMPS

El temps s'expressa de moltes maneres: *no tinc temps; el temps és el millor conseller; el temps passa volant; no ha arribat el meu temps; quin dia tan llarg; el temps no s'atura; ahora vull i no vull; anem a començar de zero*. Amb la paraula «temps» es registren les seves varietats circulars i lineals, successives i simultànies, subjectives i objectives, però també ràpides i lentes, accelerades i desaccelerades, personals i compartides, quantitatives i qualitatives, singulars i plurals, en línia recta o fent zig-zag, i, malgrat la seva aparent contradicció, totes són certes, possibles o viables en determinades circumstàncies.⁴

La majoria de les consideracions sobre el temps conflueixen a dir que és un concepte físic que totes les persones experimenten de forma quotidiana, però que és difícil fer-ne una definició formal. Albert Einstein deia que el temps és implacable, perquè mai no deixa de fluir i tot el que existeix està sotmès al seu efecte. Étienne Klein creu que reflexionar sobre com definir el temps és com llaurar al mar o, dit d'una altra manera, que suprimir el terme «temps» del nostre vocabulari implicaria pràcticament cosir-nos la boca. En la mateixa línia, Martin Heidegger deia que només és possible concebre l'ésser a partir del temps.

⁴ SERNA, JULIAN (2009): *Somos tiempo. Crítica a la simplificación del tiempo en Occidente*. Barcelona: Anthropos.

Davant les dificultats de trobar una definició que abasti totes les dimensions del temps, resulta més pràctic apropar-nos a l'experiència temporal i organitzar-la en tres plans: el de les biografies individuals, ordenades segons diversos rituals de pas que atorguen sentit a les diferents fases vitals de les persones i a través dels quals són reconegudes per la comunitat; el d'un calendari social pautat per una sèrie de festes i de temps ociosos que estableixen cicles de diferenciació entre «temps profans» i «temps sagrats»; i, finalment, el d'una concepció de temps còsmic, que ha establert dues grans tradicions: la d'un model cíclic, dit de «l'etern retorn», i la d'un model lineal o «temps històric», que és el propi de la tradició jueva, estesa al món de les grans religions monoteistes i, per tant, vigent al nostre entorn.

3.2. POLÍTIQUES DEL TEMPS

Del «temps dels déus» de l'Antiga Roma s'ha passat al «temps dels mercats» del període actual, marcat profundament per la superació d'uns temps controlats per les autoritats civils o pels ritmes laborals; és a dir, un temps percebut de manera individual.⁵ Les transformacions econòmiques i socials han fet que el temps esdevingui un dels elements més rellevants, un bé preuat, difícilment quantificable. La formulació de polítiques en aquest sentit és una bona eina per repensar els deures i drets de la ciutadania.⁶ És el moment de considerar prioritari l'ús harmonitzat del temps com un element bàsic, no només del benestar quotidià, de la cohesió social i del desenvolupament econòmic equilibrat, sinó també de la qualitat democràtica. Deia Benjamin Franklin que les tres coses més difícils d'aquesta vida són: guardar un secret, perdonar un greuge i aprofitar el temps. Ell mateix deia que si el temps és el més car, la pèrdua de temps és el malbaratament més gran. El temps és un bé preuat, i d'això ningú, començant pel mateix Franklin, no en té cap dubte.

a) Velles polítiques del temps: la Revolució Industrial, la reducció de la jornada laboral i el final de la gàbia daurada

El concepte de temps està indefugiblement vinculat als canvis històrics. Si amb el Cristianisme el temps de vida es considerava un temps d'espera –concepció que s'avenia força amb els usos d'una societat estamental, agrària i artesanal–, la invenció del rellotge supedita el temps al ritme uniforme de la màquina, una tendència que s'imposarà progressivament fins a assolir el seu punt culminant amb la Revolució Industrial.

Per a Carl Honoré, el rellotge consolida el sistema operatiu del capitalisme.⁷ A partir d'aquí es pot considerar que neixen les velles polítiques del temps

⁵ CEBALLOS, A., CEBALLOS, D. (inèdit): *Control del tiempo: la organización social del tiempo*.

⁶ TORNÉS, T., BORRÁS, V., MORENO S., RECIO, C. (2003): *Les polítiques de temps a Europa*. Centre d'estudis sociològics sobre la vida quotidiana i el treball (QUIT). Universitat Autònoma de Barcelona (UAB). Papers 49.

⁷ HONORÉ, C. (2008): *Elogio a la lentitud. Un movimiento al alcance mundial cuestiona el culto a la velocidad*. Barcelona: RBA Bolsillo.

com a part de les primeres mesures adoptades per donar resposta a la protesta organitzada pels obrers. Les primeres lleis incideixen especialment en la limitació de la jornada laboral dels infants, que es redueix a nou hores, i imposen al patró l'obligació de donar-los instrucció.

Amb la irrupció de la crisi de l'ocupació dels anys setanta, desapareix l'estabilitat de l'ocupació i la regularitat de la jornada laboral basada en la lògica fordista-taylorista, cosa que dóna lloc a la inestabilitat contractual i a la flexibilitat temporal. És el que s'anomena «el final de la gàbia daurada».

La nova societat postindustrial es fonamenta en les transformacions vertiginoses provocades per un augment ràpid del sector dels serveis, en comparació amb el sector industrial, l'increment de les Tecnologies de la Informació i la Comunicació (TIC) o la societat del coneixement, on la informació, el coneixement i la creativitat són les noves matèries primeres de l'economia. Aquests canvis tenen unes conseqüències irreversibles en el mercat de treball. Els cicles de crisi als anys setanta, vuitanta i noranta duen a dibuixar nous escenaris legislatius en matèria laboral. I és que la globalització i la necessitat empresarial de ser flexibles per adaptar-s'hi ha estat un dels fenòmens més transformadors. Ens trobem en una economia que funciona 24 hores al dia.

b) Noves polítiques del temps: la incorporació de la dona al mercat laboral i la dècada prodigiosa

En els darrers vint-i-cinc anys s'han incorporat noves demandes que s'engloben en el que es podria anomenar les «noves polítiques del temps», en

El temps passa a ser un element clau en la vida de les persones: cadascú disposa d'un temps limitat, que distribueix entre els diferents temps de vida.

gran part assumides per l'agenda feminista com a causa-efecte de la transformació social protagonitzada per les dones i la necessitat de reorganitzar la vida a partir d'altres paràmetres temporals.⁸ El temps passa a ser un element clau en la vida de les per-

sones: cadascú disposa d'un temps limitat, que distribueix entre els diferents temps de vida. El temps esdevé un factor econòmic de primera magnitud.

La primera dècada d'aquest mil·lenni és un període espectacular per a l'evolució de les noves polítiques del temps, ja que des dels diferents nivells de l'Administració pública s'impulsen un gran nombre d'iniciatives. Les mesures es plantegen principalment des de l'agenda feminista a països com Espanya o Itàlia, amb l'objectiu d'assolir la igualtat entre dones i homes.

L'any 2006, el Ministeri d'Administracions Públiques posa en marxa el Pla Concilia, que té com a objectiu facilitar la conciliació de la vida laboral i personal dels funcionaris públics. El pla recull aspectes relacionats amb la flexibilitat horària, els permisos de paternitat i maternitat, la compactació de la jornada i altres aspectes que afavoreixen un millor ús del temps de treball.

⁸ TORNS, T. (2003): *Les polítiques del temps: un repte per a les polítiques de l'estat del benestar*. Barcelona: Fundació Nous Horitzons.

La dècada prodigiosa du el Parlament de Catalunya a aprovar la Llei 8/2006 de mesures de conciliació de la vida personal, familiar i laboral del personal al servei de les administracions públiques de Catalunya; i a la Generalitat de Catalunya a impulsar el Pla estratègic sobre els usos i la gestió dels temps a la vida quotidiana (2008-2018), que té com a finalitat la creació d'una nova política del temps que permeti superar el concepte de conciliació. En l'àmbit local cal destacar el Congrès Internacional del Temps, impulsat per l'Ajuntament de Barcelona (2006), on es mostra ja la voluntat política de les institucions de plantejar polítiques del temps, argumentant que cal pensar en el temps de les persones. Imma Moraleda expressa a la cloenda que les administracions tenen l'obligació d'avançar-se a les necessitats de les persones. Reconeix que el temps –el seu ús, la seva gestió– està mal distribuït. Aposta per situar el temps de les persones en el centre d'un nou model d'articulació social, plantejant polítiques públiques dels usos socials del temps, i per treballar perquè les persones tinguin un major benestar i puguin aconseguir un major grau de desenvolupament econòmic i social.

c) Novíssimes polítiques del temps: la revolució humanista i la superació de la crisi econòmica

Més recentment, i amb la crisi del sistema capitalista i el canvi de valors, apareixen les novíssimes polítiques del temps, que plantegen un nou paradigma.

Diu Jordi Pigem que hi ha una bombolla molt més antiga i molt més gran que la bombolla financera o la immobiliària: és la bombolla cognitiva, la bombolla en què sura la visió economicista del món, la creença en l'economia com un sistema purament quantificable, abstracte i autosuficient, independent de la biosfera. Afegeix que el rumb no és sostenible en l'àmbit econòmic, energètic, ecològic o psicològic: és el moment en què la bombolla cognitiva comença a esvair-se. Carl Honoré diu que, gràcies a l'acceleració, vivim en l'era de la ràbia.

El panorama és tan desolador com plantegen Pigem i Honoré, referents del canvi de paradigma. Les conseqüències de la crisi –i la idea que res no tornarà a ser com abans– poden ser un element desencadenant que faciliti el canvi de mentalitat; una mena de revolució humanista en la qual es prioritzi la disponibilitat de temps i el consegüent augment de la demanda d'oferta de temps lliure de qualitat. L'emergència d'una concepció del temps –preeminència de la disponibilitat de temps personal i replantejament del consum– podria apropar el model català i espanyol de relacions laborals a la flexiseguretat (danesa), a la consolidació de l'opció per jornades reduïdes (holandesa) i al *kurzarbeit* (alemany) de repartiment del treball. Ara bé, res d'això no serà possible sense un moviment ciutadà que generi un debat social sobre el temps.

El filòsof grec Epicuri ja deia que la vida feliç serà impossible mentre no simplifiquem els nostres hàbits i no moderem els nostres desitjos, i això sembla del tot actual en el context d'excés de treball, de competitivitat, d'ambició o d'afany de reconeixement. Cada cop hi ha més persones que s'apunten a la revolució humanista i que opten per canviar d'estil de vida, dedicant

menys temps a la feina i recuperant valors tradicionals. El temps, i la forma de gestionar-lo en les diverses esferes de la vida quotidiana, ha esdevingut un element cabdal del qual depèn, en bona mesura, la qualitat de vida de les persones. Fer compatibles els temps laborals, familiars, personals i comunitaris cada vegada sembla més difícil en una societat acceleradament canviant. Per això, impulsar accions que permetin una millor distribució de les diferents responsabilitats a la vida esdevé clau si la idea és que la societat avanci cap a una nova cultura del temps.

En temps de crisi, fa falta imaginació i voluntat de canvi. Paul Krugman diu –fent referència al canvi que necessita l'economia global després de la crisi– que els únics obstacles estructurals importants per a la prosperitat del món són les doctrines obsoletes que poblen el cap dels homes.

A més, cal canviar la tendència actual i apostar pel *downfishing* com a proposta per reduir el nivell de vida amb l'objectiu d'incrementar-ne la qualitat, així com la filosofia *slow* com a idea per reflexionar sobre els beneficis d'alentir el ritme de les diverses activitats que integren el dia a dia; és a dir, tendir cap a una activitat equilibrada, sana i sostenible, basada en pilars com ara la tranquil·litat, la calma, la serenitat i, sobretot, la capacitat de viure i de gaudir del moment present. L'enfocament d'aquesta filosofia és fer que les persones siguin selectives en l'actuació, i plenament conscients de com cal invertir el temps. En cap cas no es qüestiona el creixement per si mateix; només quan es fa sense sentit.

Jordi Pigem planteja que el final de la festa fòssil –que comporta el declivi de la riquesa material– hauria de donar pas a noves formes de riqueses i de plenituds postmaterialistes, no basades en qüestions materials i tangibles. Pigem confronta el cercle virtuós postmaterialista, que genera altruisme i cooperació, amb el cercle viciós del materialisme, que genera egoisme i competició. L'experiència postmaterialista de fluir en un món interrelacionat i dinàmic que fa participar i sentir arrelament, davant un món materialista que corre acceleradament cap al futur, amb una càrrega de culpes, de preocupacions i de por.

El postmaterialisme significa el declivi de l'afany de tenir i de consumir béns materials, i un despertar de l'interès pels béns immaterials i intangibles, com

El postmaterialisme significa el declivi de l'afany de tenir i de consumir béns materials, i un despertar de l'interès pels béns immaterials i intangibles

ara la creativitat, la solidaritat, el coneixement, la saviesa i l'alegria de viure i de conviure. La prosperitat material del segle xx, que anava garantint la satisfacció de les necessitats materials (com el menjar i el recer), va generar una tendència natural a satisfer les necessitats no materials encaminades

a donar un sentit a la vida personal, a la participació i a l'autorealització personal.⁹ Aquesta visió és criticable, ja que no tothom –sobretot amb la crisi– té garantits els béns materials.

L'objectiu d'una intervenció horària –polítiques del temps– consisteix a incrementar el temps de lliure disposició personal i familiar per afavorir una

⁹ PIGEM, J. (2009): *Buena crisis. Hacia un mundo postmaterialista*. Barcelona: Editorial Kairós.

actitud educativa forta: garantir un temps per a la conversa familiar, per a l'exercici de responsabilitats comunitàries, un temps personal per a les ocupacions individuals, com ara la lectura, l'expressió artística, la formació...¹⁰

Revolució Industrial	Revolució silenciosa	Revolució humanista
La creació de la indústria i de la figura de l'obrer.	La incorporació massiva de la dona al mercat de treball.	La crisi sistèmica econòmica, ecològica i humana.
Els tres vuits: 8 hores per treballar, 8 hores per descansar, 8 hores per a la resta.	La conciliació i l'equitat de gènere, el combat de l'atur i les polítiques de protecció de la infància.	La flexibilitat, el bon govern i la qualitat democràtica, el temps per pensar.

Taula 1: Paradigmes de polítiques del temps.

3.3. USOS DEL TEMPS A ESPANYA

a) Horaris espanyols?

Una de les coses més curioses per a una persona quan visita Espanya, o per a un espanyol quan viatja més enllà de les seves fronteres, són els horaris. Qualsevol país de l'entorn més proper (França, Marroc o Portugal, per esmentar els més propers) té uns horaris ben diferents, considerats més racionals. Quant a l'ús del temps a Espanya, resulta també revelador que els joves percebin que es respecta poc el temps dels altres i que cal educar en la puntualitat.

Les conseqüències de l'horari espanyol són múltiples i afecten molts aspectes de la vida quotidiana; un exemple seria el desajust entre l'horari escolar i l'horari laboral. Els infants i els adolescents van a l'escola entre les nou i les dotze, perquè dinin a l'una, però ni les mares ni els pares encara són a casa a aquella hora. Després, surten a les cinc de la tarda, però aleshores moltes mares i molts pares encara estan treballant. És a dir, mentre que els horaris de les escoles segueixen les pautes de la dècada de 1930, els horaris laborals han canviat. L'horari escolar és l'ídoni, tot i que es va allargant progressivament amb la realització d'activitats extraescolars (hora d'entrada a les set o les vuit del matí, i hora de sortida a les sis o les set de la tarda), instrument que fan servir moltes famílies per retenir els infants al centre educatiu. Està clar que l'horari escolar original és molt millor, i que el que cal és recuperar l'horari laboral anterior. El mite de l'existència d'uns horaris espanyols de tota la vida és fals. El seu origen es troba en la supremacia nazi a l'Europa de 1940 i en la situació econòmica crítica després de la Guerra Civil.

¹⁰ CARDÚS, S. (2003): *Propostes d'intervenció per a la conciliació d'horaris familiars, escolars i laborals*. Barcelona: Departament de Benestar Social. Generalitat de Catalunya.

b) Jornada de treball insòlita

La situació econòmica de la postguerra fa molt complicat mantenir una família amb un únic sou. D'una banda, el règim franquista no permet que les dones casades treballin sense l'autorització del marit. Aquesta tendència cap al model familista amb la figura de la dona dedicada a les tasques de la llar obliga l'home a tenir dues feines per garantir els ingressos. La conseqüència directa, per tant, és l'aparició del *pluriempleo*. Aquest fenomen força un horari laboral i uns costums adaptats perquè la dona no treballi i es quedi a casa (model familista de l'estat del benestar). És molt comú que el marit dini a casa a les dues de la tarda, marxi per completar la jornada laboral i torni a casa a les nou o les deu del vespre. Actualment es mantenen aquests horaris, malgrat la incorporació massiva de la dona al mercat laboral. La qüestió és que aquests horaris laborals no semblen haver millorat en cap cas la productivitat, que continua sent de les més baixes d'Europa. No es tracta de fer més hores, sinó de plantejar quins resultats es volen obtenir. Una aproximació als horaris europeus milloraria l'organització del temps i permetria augmentar el temps dedicat al lleure i a altres activitats, com ara la cooperació i els interessos culturals, sense oblidar que una reducció de la jornada laboral permetria mantenir o generar més ocupació, i alliberaria temps que es podria dedicar a les tasques que ho requereixin, segons cada etapa de la vida.

A més, Espanya és un dels països europeus on es dorm menys, i això no afecta només la productivitat, sinó també la salut. Una dada interessant és que el *prime time* de televisió és a les deu de la nit, mentre que a altres països és a les set o les vuit del vespre. El fracàs escolar, la sinistralitat laboral i el factor ambiental també són elements a tenir en compte. En definitiva, uns horaris insòlits comporten una sèrie de conseqüències en diferents àmbits de la vida de la gent jove i de la població en general, tant en l'esfera personal com en la col·lectiva.

4. CONCEPCIONS DE LA JOVENTUT AL LLARG DEL TEMPS

Al llarg del darrer segle, el concepte de joventut s'ha anat transformant gràcies, en part, als canvis econòmics i socials analitzats al capítol anterior. Fins fa tres dècades, les possibilitats de treball que tenia la gent jove eren bàsicament tres: al camp, com a agricultors o jornalers; a la fàbrica, com a aprendents; o en una oficina fent tasques administratives si abans s'havia tingut l'oportunitat d'estudiar. En el cas de les noies, a causa de la influència del model familista de l'estat del benestar, la situació era molt més dura, ja que independentment de la classe social a la qual pertanyien, estaven pràcticament excloses de l'educació i passaven de la dependència del pare a la del marit. Si, a més, procedien de les classes populars, des de petites s'incorporaven al servei domèstic i havien d'ajudar en les tasques de la llar i en la cura dels germans.

La gent jove sap que ha de treballar; es prepara i s'esforça durant uns anys. A canvi, sap que la societat li correspon amb unes certes contrapartides que, en termes generals, signifiquen una feina estable, accedir a un habitatge i formar una vida independent de la família d'origen, la qual cosa vol dir, en termes majoritaris, la fundació d'una nova llar. Més enllà de les diferències socials, culturals i territorials entre unes famílies i unes altres, ser jove consisteix bàsicament a preparar-se per al futur. Com a contrapartida a aquesta etapa, es té «garantit» l'accés al treball, normalment mitjançant una ocupació de llarga durada (que en molts casos es converteix en una ocupació per a tota la vida), que a la gent jove li permet accedir a un habitatge i, per tant, emancipar-se; és a dir, la independència. Ara bé, a la segona mei-

tat de la dècada de 1990 s'acaba aquesta manera de concebre socialment la joventut per diverses circumstàncies. En primer lloc, la fi del treball estable i el desenvolupament estructural de l'ocupació precària; en segon lloc, la generalització d'un mercat de treball basat en l'entrellaçament de successius treballs temporals que únicament afavoreixen la precarietat del futur laboral juvenil. Ja no hi ha les garanties anteriors, per limitades que fossin, de poder accedir a un lloc de treball que tingui una certa relació amb la preparació o els estudis que s'han fet prèviament. La majoria dels joves saben, per pròpia experiència, que estan obligats a fer moltes feines que no tenen cap relació amb el que han estudiat ni amb la preparació que han adquirit. En tercer lloc, la dificultat d'accedir a l'habitatge, a diferència del que passava abans, quan existia un ampli mercat públic de l'habitatge, suposa que avui dia prop del 95 % del total d'habitatges anuals construïts pertanyen al mercat privat, la qual cosa es tradueix, segons dades oficials i entre altres qüestions, en el fet que més del 50 % del salari mitjà d'un treballador es destina a pagar l'accés a l'esmentat habitatge. Finalment, a causa d'aquest escenari, el retard en l'emancipació juvenil. La conseqüència de tot això és que els joves, entre altres coses, estan retardant l'edat de la independència, de l'emancipació juvenil i la decisió de tenir fills: és la fi de la «biografia lineal».

Arran d'aquests canvis i del sorgiment de la «biografia oberta» s'amplia i s'enriqueix el concepte de joventut, fet que provoca una proliferació d'estudis sociològics sobre aquesta etapa del cicle vital. El terme «joventut» fa referència a una categoria temporal, tant si l'entendem com a classe d'edat,

El terme «joventut» fa referència a una categoria temporal, tant si l'entendem com a classe d'edat, com a generació, o com a etapa biogràfica.

com a generació, o com a etapa biogràfica. I dins de la temporalitat juvenil convé distingir dos conceptes interrelacionats: el de trajectòries i el de transicions. La «trajectòria» és l'itinerari complet que traça un jove des que comença a ser-ho, quan abandona

la infantesa, fins que ho deixa de ser, quan entra a l'edat adulta. Aquesta trajectòria dibuixa un tot unitari: la història natural comença amb el naixement del jove, després del part, seguit de la seva infantesa i adolescència, que conclou amb la seva «mort», de la qual en reneix com a adult. Per «transicions» cal entendre cadascun dels episodis consecutius en què es descompon aquesta trajectòria, succeint-se fases transitòries al llarg del cicle de vida juvenil: escolaritat, recerca de feina, inici de la carrera laboral, festeig i aparellament, formació de família, conquesta de la posició adulta...¹¹

Sovint, la joventut és defineix en negatiu; és a dir, com un període que té com a objectiu deixar d'existir per donar pas a l'edat adulta, de «transició». En aquest sentit, les polítiques públiques de joventut han estat pensades perquè els joves esdevinguin persones adultes implicades en el sistema polític, social, econòmic i cultural. Actualment, aquest paradigma, que comporta l'aplicació de polítiques «lineals», està superat i es treballa en un concepte de joventut com una etapa de «plenitud» de la vida, amb característiques pròpies vinculades a la construcció d'un projecte vital, al desplegament satisfactori de prioritats materialistes, però també postmaterialistes.

¹¹ DIVERSOS AUTORS (2007): *L'autonomia personal com a objectiu prioritari. Joventut i polítiques de joventut. 25 aportacions*. Col·lecció Documents de Treball. Sèrie Igualtat i Ciutadania, núm. 9. Diputació de Barcelona.

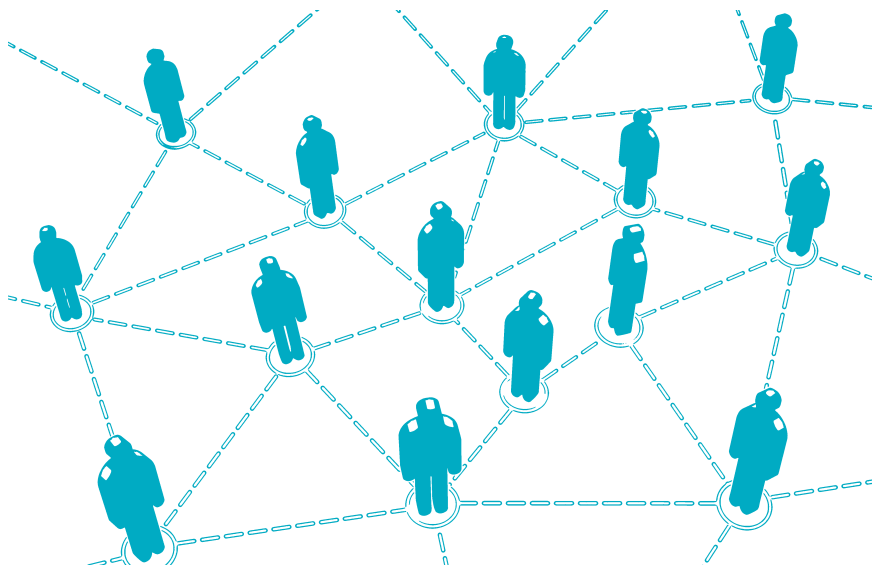
Com veurem en el capítol proper, hi ha tres paradigmes que interpreten el concepte de joventut d'una manera diferent.

Si s'accepta que la joventut és un procés de transició pel qual es passa de la dependència completa –que caracteritza la infància– a la plena autogestió econòmica, que és pròpia de la vida adulta, cal admetre que aquest procés no sempre pot transcórrer de la mateixa manera. S'estarà més a prop de la proposta de les Nacions Unides, la qual defineix la joventut com la població compresa entre els 14 i els 25 anys d'edat: un moment molt especial de transició entre la infància i l'edat adulta, en què es processa la construcció d'identitats i la incorporació a la vida social més àmplia. Ara bé, si s'observa la realitat a Espanya, el concepte de joventut s'apropa més a una definició àmpliament acceptada, que és la que considera joves totes les persones d'entre 16 i 30 anys d'edat, període en què es desenvolupa un procés intens de maduració física i sexual, on es consoliden els trets fonamentals de la personalitat i l'estructura de valors i de creences sobre el món, i que considera aquesta etapa com el moment en què té lloc el període fonamental de la qualificació i la preparació per a l'exercici ocupacional, i amb ell l'assumpció de nous rols socials.

Aquesta idea heterogènia de joventut reforça la definició d'Andreu López Blasco, segons la qual les transicions lineals han estat superades per altres d'incertes, anomenades «io-io», protagonitzades per diferents grups de joves adults: 1) amb recursos econòmics i culturals limitats, que es veuen obligats a alternar ocupacions precàries, desocupació i plans de formació de caràcter compensatori; 2) amb recursos econòmics i culturals importants, que tenen llibertat per triar entre diverses opcions segons les seves necessitats i preferències; 3) que voldrien experimentar noves solucions combinant formació i ocupació, però que es veuen obligats a sotmetre els seus desitjos professionals i formatius a unes trajectòries professionals estandarditzades i limitades; 4) que es veuen forçats a viure un llarg període de dependència i d'ajuda dels pares, a causa d'una cobertura social insuficient en el cas de desocupació.¹²

En efecte, segons hem pogut comprovar, tenim diferents visions sobre el concepte de joventut que també marquen les polítiques aplicades posteriorment. El proper capítol vincula diferents idees de joventut amb un paradigma determinat. Vegem-les.

¹² DIVERSOS AUTORS (2007): *Joventut i polítiques de joventut, 25 aportacions*. Col·lecció Documents de Treball, núm. 9. Àrea d'Igualtat i Ciutadania. Diputació de Barcelona.

5. PARADIGMES DE POLÍTIQUES DE JOVENTUT I REPERCUSSIONS EN ELS USOS DEL TEMPS

Les polítiques de joventut, tant en l'actualitat com al llarg de la història més recent, s'han desenvolupat amb tres objectius: 1) l'exigència de donar resposta a les dificultats que sorgeixen a la vida dels joves i per a les quals es demanen solucions; 2) el reclam dels joves a ser visualitzats per la societat actual com a membres d'un col·lectiu amb una identitat precisa i diversa; 3) la necessitat de desenvolupar xarxes de comunicació amb els joves i entre els joves.¹³ Si bé és cert que aquests han estat els grans objectius, hi ha hagut diferents vies per assolir-los. D'aquí neixen els tres grans paradigmes existents en les polítiques de joventut que poden haver estat decisius en els usos del temps. Vegem per què.

5.1. Les polítiques adultocràtiques

Les polítiques de joventut adultocràtiques es caracteritzen pel seu tarannà conservador, i tenen com a objectiu el control sobre les formes de fer dels joves. Aquestes polítiques de visió reaccionària tenen unes conseqüències

¹³ BAYÓN, O. (2010): *El futur de les polítiques de joventut. 50 idees per millorar la vida dels joves*. Barcelona: Informes FRC, núm. 3. Fundació Rafael Campalans.

clares en els usos del temps dels joves. Així, per exemple, els pocs espais de participació real que hi ha estan vinculats a l'organització de concerts de festes majors, la gestió de casals d'estiu i altres tipus d'activitats relacionades amb polítiques perifèriques. El paternalisme institucional provoca una esquerda entre joventut i política, de manera que els joves busquen fora d'aquest marc activitats d'autorealització i de satisfacció personal i col·lectiva.

Un dels principals reclams és dir que «els joves són el futur». Aquesta és una de les conseqüències de les polítiques adultocràtiques, i és una concepció en què la dimensió temporal és molt present. S'entén que la gent jove transita cap a l'edat adulta a l'espera d'una vida de plenitud. La reclamació de la gent jove és que el temps present és molt valuós, que és molt curt i que no es pot perdre pensant en allò que vindrà. Sostenen que el futur es construeix actuant en el present. El fenomen dels indignats del 15-M neix, en part, d'aquesta idea, ja que afirmen que no són els joves els que prenen les decisions d'avui, i que les decisions dels adults estan hipotecant, no només el futur, sinó també el present. Les polítiques adultocràtiques, doncs, pensen que la gestió del present és responsabilitat dels grans, i que el futur és dels joves. El que pretén aquesta manera de plantejar la qüestió és posar restriccions a les generacions joves, intentant evitar que interfereixin en els assumptes seriosos de la vida social actual, i que ajornin la realització dels seus somnis i ideals fins que siguin persones adultes; aleshores ja se n'hauran oblidat. Ara bé, atès que és difícil mantenir els joves inactius, se'ls convoca a realitzar activitats definides com a juvenils, i que se centrin en tasques de menor rellevància que impliquin aprenentatges sobre com funciona realment la societat, perquè s'hi integrin i perquè vagin atenuant les seves ambicions i desitjos de canvi.

A més, són considerades polítiques perifèriques perquè no tenen cap intenció de modificar la trajectòria vital de la gent jove. Les polítiques en matèria d'emancipació són inexistents a causa de l'herència del model mediterrani familista de l'estat del benestar, on el pes de la família és determinant. Durant molts anys, el suport a la gent jove no ha estat una preocupació, bàsicament per dues raons. En primer lloc, la família es concep com l'espai més important de provisió d'ajuda social i se suposa que mai no fallarà. La gran característica que defineix l'estat del benestar mediterrani és el seu escàs desenvolupament. La conseqüència principal és que la dona s'ha encarregat de proveir de serveis els infants i joves, amb pocs mitjans i infraestructures per ajudar-los. Aquest paradigma té unes conseqüències sobre l'organització social del temps: la principal d'elles és la coresponsabilització de la dona a l'hora de desenvolupar moltes tasques que corresponen a l'estat; en segon lloc, el jove està molt menys protegit, així, per exemple, és complicat compaginar estudis i treball. Les polítiques reaccionàries es caracteritzen per la manca de programes que permetin l'estimulació de creació de llocs de treball per a joves, fet que condiciona l'emancipació, de manera que s'estableixen barreres per decidir de forma autònoma com emprar el temps de la vida quotidiana.

Les polítiques en matèria d'emancipació són inexistents a causa de l'herència del model mediterrani familista de l'estat del benestar, on el pes de la família és determinant.

terística que defineix l'estat del benestar mediterrani és el seu escàs desenvolupament. La conseqüència principal és que la dona s'ha encarregat de proveir de serveis els infants i joves, amb pocs mitjans i infraestructures per ajudar-los. Aquest paradigma té unes conseqüències sobre l'organització social del temps: la principal d'elles és la coresponsabilització de la dona a l'hora de desenvolupar moltes tasques que corresponen a l'estat; en segon lloc, el jove està molt menys protegit, així, per exemple, és complicat compaginar estudis i treball. Les polítiques reaccionàries es caracteritzen per la manca de programes que permetin l'estimulació de creació de llocs de treball per a joves, fet que condiciona l'emancipació, de manera que s'estableixen barreres per decidir de forma autònoma com emprar el temps de la vida quotidiana.

zació social del temps: la principal d'elles és la coresponsabilització de la dona a l'hora de desenvolupar moltes tasques que corresponen a l'estat; en segon lloc, el jove està molt menys protegit, així, per exemple, és complicat compaginar estudis i treball. Les polítiques reaccionàries es caracteritzen per la manca de programes que permetin l'estimulació de creació de llocs de treball per a joves, fet que condiciona l'emancipació, de manera que s'estableixen barreres per decidir de forma autònoma com emprar el temps de la vida quotidiana.

En definitiva, tal com ens alerta René Bendit, les polítiques de joventut predominants en alguns països europeus, fonamentalment centrades a facilitar

l'establiment dels joves en el món adult, corren el risc de contribuir a una imatge negativa de la joventut com un període problemàtic de la vida, el qual s'ha de minimitzar. D'aquesta manera, les experiències dels joves semblen menys valuoses que les de les generacions anteriors.¹⁴

5.2. Les polítiques postmodernes

Les polítiques postmodernes es refereixen a tot el conjunt de visions i d'iniciatives que, sense tenir un fil cronològic ni conductor comú, parteixen d'un enfocament que s'allunya de les qüestions nuclears (formació, treball i habitatge), i pequen d'un cert paternalisme i de voluntat de control social –inconscient o no– per part del poder institucional. És un paradigma a cavall de l'adultocràtic i l'emancipador. Totes aquestes iniciatives presenten un pes excessiu de l'Administració per davant de la iniciativa social o popular.

Caldria remuntar a l'inici dels ajuntaments democràtics per detectar l'aparició de polítiques postmodernes. Hi ha iniciatives clarament vinculades als usos socials del temps dels joves, com ara l'animació sociocultural, el voluntariat institucional o d'altres de més recents, com l'impuls dels processos participatius. Ara bé, el moment culminant d'aquest paradigma es produeix a finals dels anys noranta, amb el naixement de les anomenades «polítiques afirmatives», basades en la idea d'una nova condició juvenil. L'afirmació que es fa de la joventut com a nova etapa de la vida té com a principal conseqüència que el discurs entorn a la inserció social i professional, «el vell objectiu de l'emancipació juvenil»,¹⁵ perdi pes específic com a argument motor i explicatiu del perquè de les polítiques de joventut. Preconitzen «passar pàgina definitivament de la modernitat».¹⁶ En la pràctica això es tradueix en el fet que les polítiques nuclears de modificació de trajectòries (educació, treball i habitatge) formen part de les polítiques socials universals i no han de ser considerades polítiques de joventut. Les polítiques afirmatives són de tall juvenilista i és en aquest punt on conflueixen amb el paradigma adultocràtic, ja que aposten per polítiques perifèriques que no contribueixen a modificar la trajectòria vital.

Es prioritza potenciar la plena ciutadania de la gent jove com a constatació que l'espai juvenil actua com un camp d'innovació social i cultural. Proposa promoure programes de creativitat, de mobilitat i d'experimentació. L'argument és «deixar de concebre les polítiques de joventut com a programes de transició i d'inserció social i professional, i passar-ho en termes d'accions afirmatives de la nova condició juvenil».¹⁷ La gran aportació d'aquest paradigma és la idea d'afirmar que, en realitat, es tracta d'una nova

¹⁴ DIVERSOS AUTORS (2007): *Joventut i polítiques de joventut, 25 aportacions*. Col·lecció Documents de Treball, núm. 9. Àrea d'Igualtat i Ciutadania. Diputació de Barcelona.

¹⁵ DIVERSOS AUTORS (1999): *Les polítiques afirmatives*. Ajuntament de Barcelona Diputació de Barcelona.

¹⁶ DIVERSOS AUTORS (1999): *Les polítiques afirmatives*. Ajuntament de Barcelona Diputació de Barcelona.

¹⁷ DIVERSOS AUTORS (1999): *Les polítiques afirmatives*. Ajuntament de Barcelona. Diputació de Barcelona.

etapa de la vida, en contraposició al discurs socialitzador tradicional que vol preparar els joves per a la vida adulta i transmetre'ls tot un seguit de valors.

Aquest paradigma cau en una visió antropològica de la joventut. Apareix el concepte d'identitats culturals juvenils com la idea de tribus urbanes, o les etiquetes generacionals (generació *hippy*, generació @,¹⁸ etc.). Per cultura juvenil s'entenen totes les pràctiques socials, resultat de la barreja de l'etapa de la joventut amb la modernitat i, per tant, amb les TIC i els mitjans proporcionats pel fenomen de la globalització; és a dir, ara la joventut ja s'estableix com una cultura a part de la societat. Aquest paradigma argumenta que hi ha una marcada diferenciació d'una generació a una altra. Existeixen mètodes lingüístics propis de la joventut, el llenguatge i molts altres aspectes complexos que qualsevol persona que no estigui immersa en la canviant cultura juvenil pot ser que no entengui.

Un altre gran projecte emblemàtic de les polítiques afirmatives és el Pacte per la Nit, promogut per l'Ajuntament de Barcelona l'any 1998, i que s'ha reproduït en altres municipis catalans. Es considera que la ciutat ha d'adequar els horaris als nous usos del temps de la gent jove, i per això ofereix a la ciutadania la possibilitat d'accedir a serveis administratius, culturals, esportius, d'oci, d'estudis, de serveis, etc., tant públics com privats. L'objectiu consisteix a plantejar una millor qualitat de vida acceptant que la nit és l'espai de la gent jove. S'argumenta que crea més igualtat d'oportunitats per a tothom, contribueix a la paritat entre sexes i fomenta una ciutat més segura. El Pacte estableix les bases per començar a canviar l'espai nocturn. Sota el paraigua d'oci alternatiu apareixen programes públics d'activitats, alguns dels quals difícilment poden competir amb l'oci consumista nocturn. D'altres tenen un cert èxit, com és el cas de les sales d'estudi en període d'exàmens. El problema de la convivència és el principal repte quan es tracta d'organitzar determinades activitats, com ara concerts o festes.

L'intent, però, d'omplir el temps de la vida quotidiana entre la gent jove des de les polítiques de joventut ha sorgit a partir de propostes concretes i significatives, com l'animació sociocultural, el voluntariat arran de l'èxit dels Jocs Olímpics de Barcelona, i la proliferació de processos participatius com a invitació a la participació dels joves de manera individual.

L'animació sociocultural penetra especialment en el sector juvenil, amb un desplegament important de casals de joves que absorbeixen una gran quantitat de recursos i que desapareixen quan es constata que tenen molt poc èxit entre els joves; alhora, quan en tenen, generen problemes amb el veïnat. Arriben de la mà del Projecte Jove de Barcelona, creat l'any 1985 amb l'objectiu de «consolidar la xarxa associativa juvenil dels barris i dinamitzar les iniciatives socioculturals de la gent jove»,¹⁹ si bé l'efecte que té és l'oposat. Es dediquen molts recursos a endegar projectes (equipaments i serveis diversos) que no quallen. Ningú ja no recorda aquella proposta institucional mitjançant la qual es pretenia organitzar el temps d'oci juvenil a partir de la creativitat i l'experimentació. «La finalitat de l'animació sociocultural és afa-

¹⁸ FEIXA, C. (2001): *Generació @ La joventut de l'era digital*. Col·lecció Aportacions. Secretaria General de Joventut. Generalitat de Catalunya.

¹⁹ DIVERSOS AUTORS (2000): Jornada sobre Espais i Equipaments per a Joves. 28 d'octubre. Consell de la Joventut de Barcelona.

vorir les relacions i la dinàmica social contra la passivitat. El seu objectiu és més la comunicació que la cultura. [...] Les activitats que es proposen des de l'animació sociocultural ja no s'adrecen al poble, sinó a simples participants. Per tant, desapareix progressivament la referència al poble i sorgeix la referència neutra al públic.»²⁰

Partint de l'èxit esclatant del programa de Voluntaris Olímpics, amb 35.000 persones –la majoria joves– implicades en tasques de suport a l'organització dels Jocs a Barcelona, es decideix continuar explotant el filó. Molts municipis creen programes o entitats (normalment instrumentals) per a la gestió del voluntariat, especialment en els àmbits juvenils i socials.²¹ Des d'aleshores, moltes d'aquestes iniciatives són criticades amb expressions com «voluntariat *fast food*», «voluntariat *zapping*» o «voluntariat *kleenex*». Es desenvolupen a partir de programes de foment del voluntariat dirigits des d'una oficina que gestiona una oferta de voluntaris per a actes organitzats per entitats i institucions. El paper del voluntariat és de suport a l'acte i mai no pren decisions ni assumeix responsabilitats. Totes les despeses i els materials necessaris per a la tasca voluntària són aportats per l'organització i, en compensació pel seu esforç, els voluntaris reben un obsequi o un reconeixement en forma de diploma. Es tracta d'una lògica molt dirigista encaminada a satisfer les inquietuds primàries de persones concretes, però no té cap tipus de continuïtat en el temps ni fa que ningú assumeixi cap compromís cívic. És una estratègia acusada també d'excusa per disposar de mà d'obra barata. D'altra banda, experts d'especial rellevància expressen el neguit sobre el perill que un voluntariat asèptic destrueixi el compromís: «El discurso sobre el voluntariado ha canibalizado al del compromiso. [...] Vivimos unos tiempos en que parece que es tan importante tener relaciones como evitar compromisos. De hecho, la misma idea de compromiso se presenta a menudo como una trampa o un riesgo a evitar, mientras se exhibe la importancia de tener relaciones.»²²

En el marc del debat sobre els diferents models de globalització i com a solució a la crisi del concepte de representació democràtica, determinats sectors comencen a teoritzar sobre el concepte de democràcia participati-

La creixent individualització social pot generar molts problemes, però es visualitza com una oportunitat per implicar molta més gent en tasques de rellevància política.

va al llarg de la dècada de 1990, mentre que la propera dècada serveix per assajar tot un seguit d'estratègies institucionals de participació de la ciutadania en els afers públics. La creixent individualització social pot generar

molts problemes, però es visualitza com una oportunitat per implicar molta més gent en tasques de rellevància política. La dècada anterior es caracteritza pel sorgiment de processos participatius en tots els àmbits de l'esfera pública, principalment el municipal.

En molts casos, les majors innovacions metodològiques, de democràcia anomenada participativa, es generen en països i zones amb greus dèficits democràtics (Brasil i el País Basc, sobretot). En contextos on els represen-

²⁰ MARTÍN, GEMMA (1998): *Els fonaments de l'animació sociocultural*. Espai de Llibertat, núm. 12. Fundació Ferrer i Guàrdia.

²¹ CONSEJO DE LA JUVENTUD DE ESPAÑA (2000): *Cultura participativa y asociacionismo juvenil*. Madrid: Consejo de la Juventud de España.

²² CASTIÑEIRA, A., LOZANO, J. M.: *La Vanguardia*, 16 de març del 2006.

tants públics i les entitats pateixen extorsió i amenaces, s'articulen mecanismes que fan intervenir ciutadans escollits aleatòriament per prendre determinades decisions. Com a conseqüència d'aquest treball, al llarg dels darrers anys han proliferat plans estratègics, agendes 21, jurats ciutadans, pressupostos participatius o consells infantils. Algunes crítiques a aquestes pràctiques de participació institucional no sorgeixen per iniciativa de la ciutadania, i només se sostenen perquè la institució decideix mantenir-ne la convocatòria; són consultives, no hi ha cap possibilitat real de prendre decisions; poden acabar legitimant decisions preses d'antuvi només pel fet que han superat aquest pas i que poden servir per deslegitimar propostes ciutadanes més adequades a la voluntat popular i a les necessitats socials. Per concloure, costa mantenir una discussió política de fons sobre la qual construir un pacte social. En aquest context es crea a Barcelona el Consell de Cent Joves, un model de convocatòria de joves escollits per sorteig a través del padró municipal. Un esforç amb regust de fracàs, sobretot si es té en compte que les associacions juvenils ja disposen del Consell de la Joventut de Barcelona (CJB) com a instrument de defensa dels interessos de la gent jove i com a plataforma independent d'interlocució, degudament reconeguda, davant l'Administració local.

5.3. Les polítiques per a l'emancipació

El paradigma que en els darrers anys té una influència determinant i que sembla haver esdevingut hegemònic, tant en la literatura com en l'acció política, és el constituït per les polítiques de joventut per a l'emancipació, preconitzades, entre altres, per la Fundació Ferrer i Guàrdia, que s'han centrat en els aspectes nuclears de la vida de la gent jove i que tenen com a objectiu facilitar-los la plena ciutadania. A Catalunya tenen el seu punt culminant amb la Llei de polítiques de joventut, aprovada el 2010, on les persones joves es defineixen com un col·lectiu majoritàriament immers en processos formatius, d'inserció laboral i d'emancipació domiciliària, dels quals es deriven unes identitats i actituds similars. Les trajectòries personals de les persones joves, doncs, vénen fortament condicionades per una sèrie d'aspectes nuclears: formació, habitatge i treball. Aquest paradigma considera que això converteix la gent jove en un col·lectiu especialment vulnerable –i la crisi d'aquests darrers anys ho ha demostrat àmpliament, amb un retrocés de la taxa d'emancipació juvenil i amb un atur juvenil que s'ha disparat–. La necessitat d'atendre les necessitats derivades de tots aquests factors ha convertit el suport a l'emancipació juvenil en el pilar central de les polítiques de joventut catalanes.

Ara bé, la consolidació d'aquest tipus de polítiques no sembla una tasca senzilla. La clau per a la consolidació de les polítiques per a l'emancipació la dona Joaquim Casal, que adverteix que cal passar d'una posició neoliberal basada en el principi de l'autoregulació del mercat a una política activa més presencial, bé augmentant la inversió pública en habitatge social, establint formes de control dels plans d'urbanisme, o establint formes de regulació normativa.²³

²³ DIVERSOS AUTORS (2007): *Joventut i polítiques de joventut, 25 aportacions*. Col·lecció Documents de Treball, núm. 9. Àrea d'Igualtat i Ciutadania. Diputació de Barcelona.

Les polítiques per a l'emancipació estan intrínsecament lligades a les polítiques del temps. O, dit d'una altra manera, les polítiques del temps per a la gent jove no es poden dissociar de les polítiques per a l'emancipació. La contribució d'aquestes polítiques és determinant per poder decidir de forma autònoma el gaudi del temps per part de la gent jove, ja que pretenen dotar-los d'elements i mecanismes per garantir la plena autonomia personal. Les polítiques per a l'emancipació juvenil persegueixen que la gent jove, homes i dones, puguin alliberar-se de la mecànica dels processos socials i escollir lliurement el seu propi destí. També pretenen que la gent jove pugui decidir el destí col·lectiu, de la seva vida en comunitat.

En el desplegament de l'esfera col·lectiva juvenil, les polítiques per a l'emancipació aposten per tots aquells processos i iniciatives que permeten a la gent jove prendre consciència de la cosa pública. Es tracta, principalment, d'un procés pedagògic: la participació juvenil. L'aposta consisteix a generar espais grupals que permetin descobrir el grup, la comunitat, els problemes socials propis i globals, l'organització política i institucional, i les causes estructurals, fins arribar a garantir un compromís durador que permeti el canvi social. Aquest paradigma genera polítiques amb programes i accions que ajuden la gent jove a involucrar-se en la cosa pública. Una aposta és la promoció de l'associacionisme juvenil i la participació política.

Paradigma	Concepció de la joventut	Objectiu	Modificació de la trajectòria vital
Adultocràtic	Negativa Desconfiança permanent	Preparar els joves per a la vida adulta en el futur	No. Polítiques perifèriques
Postmodern	Positiva Juvenilista	Afirmar la joventut com una etapa plena de la vida	No. Polítiques perifèriques (creativitat, cultura, mobilitat, etc.)
Emancipador	Positiva Confiança	Facilitar la plena ciutadania	Sí. Polítiques nuclears (educació, treball, habitatge) i perifèriques (participació)

Taula 2: Paradigmes i conseqüències sobre els usos del temps.

Mitjana d'hores dedicades (joves menors de 25 anys)			
Temps personal	Temps laboral	Temps social	Temps familiar
13,65	1,54	1,36	1

Taula 3: Elaboració pròpia (INE/IDSCAT, 2002-2003).

6. ELS USOS SOCIALS DEL TEMPS DE LA GENT JOVE: TOT EL TEMPS DEL MÓN?

Introducció

Hi ha una creença bastant estesa que considera que els joves tenen tot el temps del món, i les dades recollides a diferents estudis sobre els usos del temps demostren que la realitat és ben diferent. Els joves, com qualsevol altre col·lectiu, tenen una vida plena d'activitats i assignen el temps en funció de qüestions econòmiques, socials o familiars. Reclamen el «dret a avorrir-se» –que recorda el dret a la mandra de Paul Lafargue–, ja que la pressió social per omplir el temps que no dediquen a l'estudi de vegades els genera estrès.

A més, la idea adultocràtica que associa els joves amb la possibilitat de gaudir de tot el temps del món per malbaratar-lo sembla que també és una fal·làcia en tota regla, principalment perquè, des d'un punt de vista sociològic, el col·lectiu que disposa de tot el temps del món representa un grup molt minso. Les xifres que proporciona la Fundació Europea per a la Millora de les Condicions de Vida i Treball (Eurofound), així com l'Institut de la Juventut (INJUVE), demostren que sota l'etiqueta dels que recentment s'han anomenat «ni-ni» es desplega un seguit de grups heterogenis: des de joves desocupats, fins a individus inactius que mai no han fet un pas cap a l'activitat laboral, o persones desocupades que han deixat de buscar feina. El fenomen, però, no s'ha donat igual a tota Europa. Mentre que a Holanda

suposa el 4 %, a Espanya representa més del 18 % (un de cada quatre joves de 20 a 24 anys es troba en situació d'absència de treball i educació), percentatge que va disminuint segons els joves s'apropen a la trentena.

La categorització de «ni-ni» és una expressió fruit d'una concepció adultocràtica de la joventut que sorgeix a Espanya a través d'un mitjà de comunicació i que té una repercussió en el conjunt del país. El programa *Generación Ni-Ni* és un producte televisiu que té com a protagonistes a joves suposadament hedonistes, sense motivacions, interessos ni voluntat de formar-se, de trobar una feina digna, de fer cap acció per millorar la seva situació ni d'apostar d'alguna manera per canviar les coses. Davant la repercussió social que té, diferents col·lectius de gent jove demanen que se'n suspengui l'emissió, al·legant que contribueix a alimentar una imatge negativa i gens representativa de la realitat. Les plataformes juvenils denuncien que el programa estigmatitza els joves, mostrant-los com un col·lectiu sense voluntat ni interessos comunitaris, transmetent una visió totalment parcial de la realitat i amb un efecte totalment negatiu en la seva percepció social.

La invenció del terme «ni-ni» ha tingut unes conseqüències devastadores sobre la visió de la gent jove. El mateix INJUVE realitza un estudi el 2009 amb l'objectiu de demostrar que aquest concepte imposat de manera intensiva i generalitzada deforma la imatge de la gent jove. Segons l'estudi, és un col·lectiu poc rellevant des d'un punt de vista poblacional: un 1,73 % de persones joves d'entre 16 i 29 anys d'edat. El seu perfil demogràfic no presenta característiques específiques que els diferenciï clarament de la població general, tant sols petits matisos no gaire rellevants.

Aquestes dades demostren que la gent jove, de forma gairebé unànime, estudien, s'informen, treballen, practiquen esport, llegeixen, s'associen, es connecten a internet, planifiquen la seva sortida de la llar familiar, etc. Tot i que es calcula que les persones perdem una mitjana de tres hores al dia de forma inconscient, els joves, encara que probablement en perdin alguna més, no disposen de tot el temps del món i tenen uns temps assignats que es poden distribuir en temps personal, temps laboral, temps social i temps familiar. Vegem, doncs, els diferents usos socials dels temps de la gent jove.

6.1. El temps personal²⁴

El temps de descans, peça clau

A Espanya, l'hora de llevar-se és semblant a la dels altres països europeus, però l'hora d'anar a dormir, de mitjana, és una hora més tard. Les jornades són més llargues, però també menys productives. Una dada rellevant és que dediquem a dinar el doble de temps que l'emprat a la resta de països europeus. Aquesta qüestió està relacionada amb el que s'ha comentat

²⁴ El temps personal inclou les activitats d'estudi, formació, informació, salut, oci i cultura i descans.

abans sobre la particularitat dels horaris a Espanya. Les modificacions dels ritmes biològics poden provocar –i normalment provoquen– greus alteracions que afecten la qualitat del son, el caràcter, la productivitat i la salut; en definitiva, la felicitat i el benestar de les persones. Perquè una persona estigui sana des d'un punt de vista psicològic, emocional i intel·lectual, ha de disposar del temps necessari per compaginar l'estudi i el treball amb la seva realització personal i la dedicació a la convivència familiar.

En el cas dels joves, el tema del descans és una qüestió clau. Els experts recomanen dedicar nou hores i quinze minuts diaris a dormir, però la mitjana dels estudis estableixen una mica menys de set hores i trenta minuts (un 20 % menys, cosa que representa gairebé dues hores diàries). Aquestes xifres suposen, de mitjana, una pèrdua de 50 hores de son al mes. La principal conseqüència és que els joves que dormen menys de nou hores diàries rendeixen menys. Un dèficit de son pot provocar efectes negatius en les competències bàsiques, perjudicar el seu rendiment acadèmic i el seu desenvolupament, a més d'originar problemes d'hiperactivitat i d'impulsivitat, canvis en l'estat d'ànim i un risc més elevat d'accidents de trànsit.

Les necessitats de son varien al llarg de la vida, però a l'adolescència són especialment elevades, ja que mentre es dorm tenen lloc processos relacionats amb el desenvolupament, com la regeneració neuronal i la secreció de l'hormona del creixement. Els nombrosos estímuls que bombardegen el cervell i les creixents exigències extraacadèmiques mantenen els joves deserts fins a mitjanit. L'endemà s'han d'aixecar a les set per estar a punt a les vuit, quan l'institut o la universitat obri les seves portes.

Els canvis produïts de forma inadequada els últims anys en l'ús del temps lliure, amb un consum excessiu de televisió i de videojocs, són els responsables directes d'aquest desajust. Només hi ha dos camins: o retardar l'horari escolar matinal, o fer que la família i la societat canviïn els hàbits dels joves.

Fa anys que algunes escoles dels Estats Units van decidir prendre aquest primer camí i van retardar l'hora d'entrada a l'escola. A Espanya, els experts estan dividits sobre la conveniència d'importar aquesta mesura. Els qui la defensen justifiquen la seva posició argumentant que els efectes de la pèrdua d'hores de son en els adolescents són tan profunds i alarmants que s'imposa una solució d'urgència. No obstant això, els resultats dels canvis aplicats als Estats Units tampoc no van ser els desitjats.

Un informe publicat a *Pediatrics*, en el qual es revisa tot el coneixement científic disponible sobre les alteracions en el son dels joves d'entre 12 i 22 anys d'edat, arriba a una conclusió contundent: un temps total de son escurçat i uns horaris irregulars estan estretament associats amb un rendiment escolar baix en els adolescents i joves.

Al descens del rendiment acadèmic s'hi afegeixen els problemes d'hiperactivitat, els canvis d'estat d'ànim –tristesa, irritabilitat i còlera–, la dificultat per controlar les emocions, l'augment de la impulsivitat i l'increment dels accidents de trànsit. Per això alguns experts recomanen retardar l'hora d'inici de la jornada escolar, que mai no hauria de començar abans de les nou del

matí. Ara bé, per a altres professionals, la mesura no resoluria la causa profunda de les alteracions del son en la gent jove: la propagació d'uns mals hàbits a l'hora d'anar a dormir. Potser retardar l'hora d'entrada als centres educatius sigui la solució més fàcil, però cal entendre que el dèficit crònic de son no és un problema exclusiu de la gent jove, sinó, com dèiem abans, un problema estructural, ja que en aquest país tota la població dorm menys del que hauria de dormir, i la solució rau en un canvi d'hàbits i en una millor educació sobre els usos del temps de la vida quotidiana.

Aquesta tasca sembla necessària, si tenim en compte la responsabilitat que l'esmentat informe de *Pediatrics* atorga a la influència paterna en la pèrdua d'hores de son dels adolescents: amb la transició de la infància a l'adolescència, sembla que els pares canvien la manera com influeixen en els patrons de son dels seus fills/es, particularment durant els dies d'escola. Pocs estudiants són els que tenen una hora d'anar a dormir fixada pels seus pares.

Tot i llevar-se cada dia a les set, arriba el cap de setmana i molts joves es queden al llit fins ben entrat el dia. Molts pares es queixen que els seus fills/es són molt ganduls, però les causes d'aquest comportament són més profundes. Un estudi va examinar la qüestió analitzant els canvis en els hàbits de son dels estudiants d'un institut quan començaven les classes respecte a les vacances d'estiu. La diferència en el son durant els caps de setmana del setembre i l'agost no és significativa, cosa que suggereix que els horaris de son els caps de setmana podrien representar un retorn a un ritme circadiari intrínsec que

A l'adolescència es produeix un retard en el cicle de son i de vigília, raó per la qual l'hora d'anar a dormir i la d'aixecar-se es retarden amb relació als horaris dels infants i dels adults.

es perd al llarg de la setmana a causa dels horaris escolars. A l'adolescència es produeix un retard en el cicle de son i de vigília, raó per la qual l'hora d'anar a dormir i la d'aixecar-se es retarden amb relació als horaris dels infants i dels adults. Conèixer aquest fenomen podria millorar les relacions familiars si els pares entenen que dormir fins tard els

caps de setmana forma part del cicle natural dels seus fills/es i que no és una forma de comportament mandrós ni antisocial. En canvi, altres experts consideren que es tracta més aviat d'una forma de recuperar el son perdut durant la setmana. Els estudis coincideixen a afirmar que aquells subjectes, joves i adults, que dormen més hores els caps de setmana tenen una insuficiència de son que compensen el dissabte i el diumenge. És el primer que ha de pensar l'especialista quan un jove arriba amb somnolència i falta d'atenció i concentració a classe. Tenen un deute de son crònic.

Els temps d'estudi

L'evolució de l'educació entre la població juvenil catalana té en compte el punt de partida històric: un sistema educatiu sota mínims després de dècades de dictadura en què la població juvenil abandonava molt aviat els estudis i en què els resultats educatius de les noies estaven molt per sota dels resultats dels nois. Aquesta dinàmica de qualificacions baixes és alimentada per una economia en creixement, però precària, durant la dècada dels seixanta i dels setanta, molt distant de les economies de l'Europa central. Tot i

la llunyania d'aquesta època, els reptes de la societat catalana amb relació a l'àmbit educatiu continuen estant encaminats a solucionar aquesta problemàtica.²⁵ Sembla, però, que la qüestió dels usos del temps de la gent jove en l'etapa d'estudis requereix una atenció especial, sobretot el descans, tal com hem vist a l'apartat anterior, i altres qüestions, incloent-hi els hàbits de lectura o la relació amb els pares, temes que es tracten més endavant. Segons *l'Enquesta d'Ocupació del Temps 2009-2010*, els menors de 25 anys es caracteritzen pel temps que dediquen a l'estudi (3 hores i 13 minuts).

Ara bé, cal tenir en compte que l'educació representa una qüestió secundària en la vida dels adolescents i joves. *L'Enquesta de Joventut a Espanya* revela, per exemple, que els estudis són, paradoxalment, una de les qüestions menys importants en la vida dels joves, malgrat ser una de les ocupacions principals. Segons l'INJUVE, en dades del 2008, només són molt importants per al 40 %, i se situen sensiblement per darrera de la família (81 %), de la salut (75 %), de l'amistat (63 %), del treball (58 %), dels diners (49 %) o de l'oci (47 %). Estan al mateix nivell que la sexualitat (40 %) i per davant d'únicament la religió (8 %) i la política (7 %).

El temps d'estudi, però, continua sent l'activitat principal de la primera joventut, i és un moment clau que permet incorporar nous coneixements a l'intel·lecte del jove. A les sis hores de classe diària, s'hi sumen d'altres d'estudi a casa. La formació d'hàbits d'estudi apareix quan s'estableix un horari fix, es planifica el temps, s'estudia de forma continuada, es desenvolupen hàbits de lectura i es disposa d'un espai de treball digne, sense soroll, amb il·luminació i ventilació. En definitiva, l'hàbit sorgeix quan s'aconsegueix que aprendre de manera permanent esdevingui un costum natural.

També hi intervenen la prioritització i l'acompanyament que fan els pares. En aquest sentit, els que parteixen d'una posició privilegiada són els fills/es de les classes escolaritzades, que no han de ser necessàriament els fills/es de la classe capitalista ni de famílies propietàries. Aquests darrers disposen d'altres mecanismes per contrarestar el possible fracàs formatiu (escolarització privada, ús de xarxes socials per a l'accés al món laboral, estades a l'estranger, etc.).

Una bona notícia és que l'escolarització de joves de 17 anys és una tendència cada cop més generalitzada: en 6 anys ha augmentat 9 punts (des del curs 2001-2002 fins al curs 2007-2008, la taxa ha augmentat fins al 71,8 %),²⁶ encara que, segons observa Pau Serracant, està lluny del 83 % de la Unió Europea dels 27. Un altre fet destacable és que les noies ja superen els nois en tots els indicadors (idoneïtat, repetició, qualificacions, permanència, promoció i acabament), i en tots els nivells educatius.

Cal tenir en compte l'absentisme escolar, entès com la no-assistència reiterada i no justificada de l'infant o del jove en edat d'escolaritat obligatòria o de segona etapa d'educació infantil al centre on està matriculat. Els factors de risc que determinen l'aparició de l'absentisme escolar poden estar cen-

²⁵ SERRACANT, P.: *Formació i ocupació dels joves: polarització social i reproducció de les desigualtats*, <www.anuarisociolaboral.cat>.

²⁶ SERRACANT, P.: *Formació i ocupació dels joves: polarització social i reproducció de les desigualtats*, <www.anuarisociolaboral.cat>.

trats en problemes de l'alumne relacionats amb la salut mental, drogodependències o altres malalties, manca d'autoestima o de motivació per la formació, un baix rendiment, expectatives laborals, etc. També pot ser fruit de poca autoritat familiar, sobreprotecció, desestructuració familiar i altres situacions de risc, dificultats econòmiques, família itinerant, etc. Un altre factor poden ser les pràctiques pedagògiques segregadores o integradores del centre educatiu, que pot ser poc acollidor, així com les relacions de l'alumnat i les famílies amb el professorat, l'acomodació davant algunes situacions d'absentisme conflictiu, etc. Finalment, l'entorn, les normes i els valors del grup d'iguals, un entorn social i urbanístic deficitari, estratègies culturals de la família i/o grup molt distants de les predominants, etc. Ara bé, segons l'estudi elaborat per La Caixa, el procés que condueix a la fractura final entre titulats i no titulats a secundària postobligatòria, entre permanència i abandonament, entre èxit i fracàs, es descompon en el temps en una seqüència i dèficits menors, i allò que al final es registra com a fracàs o abandonament acumulat es compon o ve precedit d'una sèrie de fractures anteriors, siguin definitives o provisionals.²⁷

A voltes amb la importància de l'ús del temps dels pares com a principal conseqüència sobre la vida dels joves, l'interès dels progenitors esdevé, efectivament, una qüestió determinant perquè els joves decideixin continuar estudiant. Segons l'estudi de La Caixa, els nois presenten taxes de fracàs més elevades que les noies en tots els nivells educatius. Així, el 41 % dels nois de

L'ocupació i el nivell educatiu dels pares influeixen en el risc d'experimentar fracàs escolar.

elevat, enfront del 23 % entre els de les classes mitjanes. En el cas dels estudis dels pares, el 20 % dels alumnes amb pares universitaris té risc de fracàs, mentre que aquest risc afecta el 63 % dels alumnes amb pares sense estudis, i el 42 % dels alumnes amb pares que només van cursar estudis primaris. El 55 % dels alumnes immigrants presenten risc de fracàs, enfront del 34 % dels alumnes espanyols.²⁸

15 anys té un risc elevat de fracàs, mentre que en les noies és només del 29 %. L'ocupació i el nivell educatiu dels pares influeixen en el risc d'experimentar fracàs escolar. Així, el 45 % dels alumnes de classes treballadores presenten un risc de fracàs

Accés a la informació juvenil

Si alguna cosa canvia de forma espectacular en els usos del temps és el model de consum d'informació juvenil. Quan es parla d'informació juvenil es fa referència a facilitar informació a la població jove sobre tot allò que sigui del seu interès, cosa que engloba un gran nombre de qüestions. Tradicionalment, la informació juvenil s'ha centrat, sobretot, en les alternatives de temps lliure, d'educació i de formació. Actualment, però, la demanda d'informació és més diversificada, encara que els esforços se centrin principalment en temes com l'ocupació i l'accés a l'habitatge.

²⁷ FERNÁNDEZ, M., MENA, L., RIVIERE, J. (2010): Fracaso y abandono escolar en España. Colección Estudios Sociales. La Caixa, núm. 29.

²⁸ FERNÁNDEZ, M., MENA, L., RIVIERE, J. (2010): Fracaso y abandono escolar en España. Colección Estudios Sociales, La Caixa, núm. 29.

En un context en què la informació ja és al carrer i circula per la xarxa, no existeix un sentit de pertinença de la informació com a tal. El que cal és garantir al màxim la difusió del treball realitzat i acomplir així el seu objecte últim: que la informació sigui coneguda per la persona que la necessita. Amb aquest propòsit de difusió de la informació juvenil, es desenvolupen progressivament noves xarxes d'informació per als joves que tenen com a objectiu augmentar el coneixement sobre els diferents àmbits de la informació juvenil i desenvolupar estratègies de treball conjunt. És tenint en compte aquest punt que els serveis d'informació juvenil adapten la seva metodologia de treball a les noves demandes d'informació per tal de fer-les més atractives a un públic en constant canvi. Aquests canvis, en la majoria dels casos, tenen l'origen en l'increment de l'ús de les TIC, que esdevenen un puntal en la vida quotidiana de la gent jove. En contraposició als serveis tradicionals, que requereixen l'atenció directa i presencial, les TIC actualitzen els serveis oferts, així com els mètodes i les formes de transmissió de la informació per tal d'apropar-se a la nova realitat dels joves. Els blocs, els missatges a mòbils, els butlletins i revistes digitals, i les xarxes socials com ara Facebook o Twitter esdevenen els canals habituals. A més, també canvia el paper dels joves en els serveis d'informació, que deixen de tenir un paper passiu, com a receptors d'informació, per adoptar un rol actiu col·laborant en l'elaboració i la difusió de continguts.

El temps de connexió

Com hem vist, la recerca d'informació juvenil és indissociable de les TIC, ja que parlar de joventut vol dir parlar de mitjans digitals i d'un fenomen que està aconseguint modificar de forma radical l'ús del temps i les relacions socials; és a dir, el consum que la gent jove fa de les xarxes digitals, i concretament d'internet, ha transformat, no només l'oci i les formes d'interacció d'aquest segment de la població amb el seu entorn, sinó també, per extensió, el conjunt de la societat.²⁹ Segons l'*Enquesta d'Ocupació del Temps 2009-2010*, els menors de 25 anys dediquen 1 hora i 23 minuts a aficions i informàtica, gairebé el doble que fa set anys. Al llarg d'aquests set anys s'ha produït un important transvasament de participació en activitats de vida social i diversió a activitats d'aficions i informàtica. Mentre que el 2002-2003 el 66,8 % de les persones de 10 i més anys realitzava activitats de socialització, el 2009-2010 aquest percentatge va disminuir nou punts.

Segons la *Dieta mediàtica i cultural dels joves 2010* del Baròmetre de la Comunicació i la Cultura, tres de cada quatre joves naveguen diàriament per internet, mentre que en els adults el percentatge només és del 40 %. Els joves naveguen per internet 1 hora i 46 minuts, una hora més que els adults. El 70 % dels joves utilitzen les xarxes socials d'internet i el 76 % xategen. A més, consumeixen un 63 % més de mitjans de comunicació a través d'internet que els adults. El 24 % també escolten la ràdio pel mòbil i el 35 % escolten música per aquest dispositiu.

Gairebé el 80 % dels joves internautes d'entre 16 i 24 anys d'edat utilitzen les xarxes socials; és a dir, en una proporció semblant a la mitjana europea,

²⁹ RUBIO, À. (2010): *Generación digital: patrones de consumo de Internet, cultura juvenil y cambio social*, a Revista, núm. 88. Juventud y nuevos medios de comunicación.

segons les dades d'Eurostat (2010). L'ús de les xarxes socials a Espanya disminueix a mesura que augmenta l'edat dels internautes; així, el 45 % dels que tenen entre 25 i 54 anys d'edat envien missatges a fòrums de discussió, blocs o xarxes socials, mentre que aquest percentatge disminueix fins al 21 % en el tram dels que tenen entre 55 i 74 anys d'edat. L'enviament de correu electrònic és l'activitat més comuna a internet, ja que la practiquen el 91 % dels joves internautes, només deu punts per sobre dels majors de 55 anys. Segons dades del 2010, el 59 % de les llars tenen accés a internet, i el 57 % disposen d'una connexió de banda ampla, percentatges que encara se situen per sota de la mitjana europea (70 % i 61 %, respectivament).

Quant als nous usos que es fa dels mòbils, gairebé deu milions d'espanyols els utilitzen per navegar. Aquesta xifra suposa que un de cada quatre usuaris de telefonia mòbil el fa servir per accedir a internet. Els joves d'entre 25 i 34 anys d'edat representen el 28,3 % del total. Els usuaris de 16 a 21 anys d'edat accedeixen majoritàriament a les xarxes socials (73 %) des del telèfon mòbil.

Segons ComScore, el consum de vídeos en línia demostra que els joves de 25 a 34 anys d'edat suposen el percentatge d'espectadors més elevat, i que el públic de 15 a 24 anys d'edat veu 185 vídeos per càpita, amb la qual cosa es converteixen en el primer grup d'edat d'aquesta categoria. Aquestes dades demostren que les xarxes digitals que racionalitzen la vida quotidiana, especialment de la joventut, incorporen uns factors de canvi que tenen unes conseqüències espectaculars en els usos del temps: 1) més economia del temps i de l'esforç; 2) activitat multimèdia, audiovisual i interactiva per a l'oci i el treball amb un major nombre d'estímul, d'influències i de capacitat de resposta que altres mitjans més passius, com ara la televisió; 3) estandardització del temps i de les activitats d'oci, així com de les pautes d'interacció; 4) accés a un major nombre de persones, de xarxes i d'informació globalitzada, dissolució de les línies que separaven el temps i la vida laboral de la vida privada; 5) confluència de les activitats d'oci i de treball, entre la dimensió pública, privada o íntima; 6) formació autodidacta que ofereix facilitats (contactes professionals, coneixements, publicitat, etc.) per a l'accés al món adult, un treball acadèmic més cooperatiu amb els pares i més autonomia de la joventut en els dos àmbits.³⁰

Els joves i la lectura

La creixent preocupació per la desvinculació dels joves i la lectura troba la seva raó de ser en estudis recents sobre hàbits lectors que així ho confirmen, però que alhora ofereixen pautes i solucions concretes per combatre aquesta pèrdua d'interès que comença a l'adolescència. És curiós que el 100 % dels lectors de 10 a 13 anys d'edat afirmi que llegeixen llibres –tant per estudis (88,5 %), com en el seu temps lliure (84,8 %)–, que a partir dels 14 anys d'edat aquest percentatge disminueix fins al 80,5 %, i que, segons augmenta l'edat, es redueixi la probabilitat de trobar una persona que llegeixi en el seu temps de lleure.

³⁰ RUBIO, À. (2010): *Generación digital: patrones de consumo de Internet, cultura juvenil y cambio social*, a Revista, núm. 88. Juventud y nuevos medios de comunicación.

Si observem les dades que ofereixen els estudis duts a terme tant a Catalunya com a Espanya, podem identificar les raons d'aquest allunyament entre joves i lectura i, per tant, cercar estratègies per combatre aquesta tendència.

L'estudi *Hàbits de lectura dels infants i joves de Catalunya (2009)* segmenta els infants i els joves en tres grups –6è de primària, 2n d'ESO i 4rt d'ESO– i arriba a la conclusió que, a partir de l'educació secundària, els joves copien el model adult i l'hàbit lector decreix. Si a 6è de primària el 75 % dels enquestats declaren que els agrada la lectura, a 2n d'ESO la xifra disminueix fins al 56,3 %, i a 4rt d'ESO fins al 51,6 %. A mesura que passen els anys, la lectura es percep com una obligació: així ho creuen el 60,2 % dels estudiants de 4rt d'ESO, enfront del 24,9 % que consideren que la lectura és un mitjà per aprendre.

Malauradament, això significa que els joves cada cop tenen menys expectatives pel que fa a allò que la lectura els pot aportar, i que el temps destinat a llegir, en el cas dels que tenen entre 14 i 24 anys d'edat, disminueix considerablement amb relació a altres activitats de lleure: escoltar música (98,6 %), escoltar la ràdio (85,9 %), sortir a sopar (92,5 %), veure pel·lícules en DVD (84,1 %), fer esport (73 %), etc. Així ho recull l'informe de la Federación de Gremios de Editores de España del 2010, que també inclou el percentatge de joves que llegeixen en el temps de lleure: el 70,2 %, un 50 % dels quals són lectors freqüents i un 20,2 %, ocasionals. La població no lectora arriba fins al 29,8 %, i les raons que donen són, curiosament, manca de temps (45,4 %), manca d'interès (40,5 %) o preferència per altres entreteniments (23,8 %). Les xifres també revelen que els extrems s'accentuen, i que la distància entre els molt lectors i els poc/gens lectors cada cop és més gran.

Ningú no pot posar en dubte el fet que internet està canviant els hàbits culturals dels joves, però també és cert que els joves són els que més aviat s'apropen a les TIC i els que hi destinen més temps, per la qual cosa les noves tecnologies poden esdevenir un mitjà per «socialitzar» l'hàbit lector. El 92,5 % dels joves d'entre 14 i 24 anys d'edat fan un ús freqüent d'internet, que es pot desglossar de la manera següent: correu electrònic (87,3 %); recerca

Les noves tecnologies poden esdevenir un mitjà per «socialitzar» l'hàbit lector.

d'informació (87 %); missatgeria instantània (80,7 %); xarxes socials (85,7 %); lectura de diaris i revistes (44,9 %); YouTube (79,5 %); fòrums/blocs (41,6 %); recerca d'informació sobre literatura (27,7 %); mirar pel·lícules/sèries (44,4 %). Quant a la lectura en suports digitals, el 80 % declaren fer-ne ús, amb els percentatges següents: blocs/webs (69,7 %), premsa (40,3 %), llibres (12,6 %) i còmics (13,9 %); amb tot, aquests percentatges disminueixen a mesura que augmenta l'edat: 69,8 % (de 25 a 34 anys), 54 % (de 35 a 45 anys).

Un cop esmentades les xifres, ha arribat l'hora de les conclusions i d'elaborar les estratègies a seguir:

- En primer lloc, és innegable que els nous temps no només han canviat els hàbits lectors, sinó també els hàbits culturals, i que aquests

canvis es fan més patents en el pas de la infància a l'adolescència. És per això que les accions de foment de la lectura han de ser diferents segons el grup d'edat i han d'incidir especialment en el grup d'edat crític (a partir dels 14 anys), on l'hàbit s'abandona.

- La incorporació dels mitjans digitals a les principals preferències dels infants i joves (han passat del quart lloc el 2005 al tercer lloc el 2009) s'ha d'interpretar, més que com una amenaça, com una plataforma aliada per difondre la lectura i socialitzar aquest hàbit entre els joves a través de xarxes socials, fòrums o webs interactives lector/autor. Els fenòmens editorials protagonitzats per Albert Espinosa, Federico Moccia o Stephenie Meyer no haurien estat possibles sense aquests nous mitjans, i demostren que la lectura pot generar complicitats que fins ara només oferien la música o el cinema.

- Mitjans de comunicació: fer que els joves lectors no siguin considerats nois/noies avorrits o antisocials, tendència que ja s'inclou en els estudis esmentats. Aconseguir que la lectura s'associï a modernitat i a joventut és una tasca que també pertoca als mitjans de comunicació. L'objectiu ha de ser que la lectura es consideri un referent d'identitat dels joves, com ho són la música o el cinema.

- Premis literaris, clubs de lectura, visites d'escriptors o lectures recomanades són iniciatives que els centres educatius poden dur a terme per implicar-se en el futur lector dels joves, així com el manteniment d'un bon fons bibliogràfic a la biblioteca del centre escolar.

- La importància del model adult com a dinamitzador lector. Després dels amics, els pares i els professors són els segons prescriptors de llibres entre els joves. Llegir «s'encomana», i el model lector comença a casa. També és una realitat que la lectura esdevé un vincle entre pares i fills/es durant la infantesa, però que es perd durant l'adolescència; per què no evitar-ho? Una tendència que es manté és el major interès del gènere femení per la lectura: el 68,6 % de les noies enfront el 54,2 % dels nois, percentatges que no experimenten grans variacions al llarg de la vida.

Encara que totes les iniciatives són benvingudes (des de biblioteques i centres educatius, fins a plans de foment de la lectura, sense oblidar el paper prescriptor i creador d'hàbit de pares i professors), cal recordar que, tal com diu Daniel Pennac a *Com una novel·la*, «el verb llegir no suporta l'imperatiu. Aversió que comparteix amb altres verbs: el verb "estimar", el verb "somiar"...». Prenguem-ne nota.

Adéu a la joventut, benvingut el sedentarisme

Els estudis demostren que la pràctica esportiva oscil·la en funció dels grups d'edat. Segons dades del 2009 de la Secretaria General de l'Esport, la xifra més elevada és la corresponent al grup de 15 a 25 anys d'edat: el 59,3 % de les persones fan esport. A partir d'aquesta edat, comença a decaure, i la corba de participació descendeix des del grup més jove fins al grup més

gran. La freqüència de la pràctica esportiva entre els joves de 15 a 24 anys d'edat és la següent: el 55 %, un cop o més a la setmana; el 23 %, amb menys freqüència; el 15 %, només de vacances; i actualment el 6 % ja no practica esport. Podem observar la tendència a la baixa en el grup de 25 a 34 anys d'edat, ja que, per exemple, la pràctica d'un cop o més a la setmana baixa fins al 51 %. La competició, tenir llicència federativa i l'associacionisme es donen principalment entre la gent jove. La competició (en lligues nacionals, locals o amb amistats) disminueix radicalment a partir dels 24 anys d'edat: el 39 % de les persones d'entre 15 i 24 anys d'edat fan esports de competició, i el 17 % de les que tenen entre 25 i 34 anys; a partir dels 65 anys, només el 4 %. Fer esport com a activitat d'un club, associació, organització o federació és cosa de joves (25 %). Quant als joves d'entre 15 i 24 anys que no fan esport, el 35 % d'ells al·leguen, entre altres motius, que els estudis exigeixen massa.

Se sol coincidir a afirmar que el clar descens de la motivació per la pràctica esportiva entre la gent jove està causat per la manca d'interès. Els adolescents generen pràctiques i conductes que configuren uns estils de vida que es consoliden en la primera etapa de la joventut. Aquests estils de vida vénen determinats per reaccions habituals i per les pautes de conducta que desenvolupen durant el procés de socialització. Aquestes pautes s'aprenen en la relació amb els pares, els companys, els amics, els germans, o per la influència de l'escola, dels mitjans de comunicació, etc. Dit d'una altra manera, en l'etapa de l'adolescència i de la joventut, si els hàbits de realització d'activitats físico-esportives no s'adquireixen de manera sistemàtica i continuada, el més probable és que els joves esdevinguin adults sedentaris, amb tota la problemàtica afegida que això comporta.

Cal saber quins són els factors que predisposen, que faciliten i que reforcen la pràctica d'activitat física, per tal que els adolescents i joves adquireixin un estil de vida actiu que mantinguin al llarg del cicle vital. Segons la literatura, els factors que influeixen en l'adquisició i el manteniment d'hàbits de pràctica són: la diversió, passar el temps lliure, millorar la salut i fer exercici físic, així com poder estar amb els amics. De la mateixa manera, se sap que els motius que fan augmentar la taxa d'abandonament d'hàbits de pràctica durant l'adolescència i la joventut són la falta de temps lliure, els estudis i l'avorriment.

Paradisos artificials (i): l'alcohol, les drogues i la nit

El consum de begudes alcohòliques és un hàbit àmpliament estès i culturalment acceptat en la majoria de les societats occidentals. En l'actualitat, beure alcohol no és un hàbit exclusiu de la població adulta. Els joves també ho fan, i cada dia són més els adolescents que acostumen a fer-ho, especialment els caps de setmana, durant el temps que dediquen a l'oci amb els seus amics.

Les diferents pautes de consum en el món adolescent i juvenil han sofert una sèrie de canvis importants durant els darrers anys i, a més, s'han anat configurant unes característiques peculiars, pròpies d'aquest grup d'edat, allunyades del model de consum adult i tradicional. Com a característiques

principals d'aquest grup d'edat en la seva relació amb el consum d'alcohol podem assenyalar: 1) intent d'evadir-se de la quotidianitat mitjançant l'embraguesa, bevent més alcohol i de més graduació; 2) concentració dels períodes de beguda durant els caps de setmana o en períodes festius, amb increment de borratxeres i tot el que això comporta, com ara alteracions de l'ordre públic o accidents de trànsit; 3) descens progressiu de l'edat d'inici de consum de begudes alcohòliques, la qual, segons alguns estudis, se situa sobre els 12 anys d'edat, encara que és al voltant dels 16 quan es produeix una modificació de les pautes de consum; 4) la cervesa (entre setmana) i les begudes d'alta graduació –combinats– (els caps de setmana) encapçalen el rànquing de begudes preferides entre els joves.

A més, consumir drogues i experimentar amb substàncies noves permet, entre altres coses, aguantar més hores de festa i sentir desinhibició per a les

De la mateixa manera que el consum d'alcohol està socialitzat, el consum de drogues també ha abandonat l'estatus de marginalitat per esdevenir una activitat freqüent i normalitzada.

relacions socials i afectives. El consum de drogues aconsegueix, principalment, una variació artificial del temps, de manera que la nit s'allarga en la recerca de paradisos artificials. De la mateixa manera que el consum d'alcohol està socialitzat, el consum de drogues també ha abandonat l'estatus de marginalitat per esdevenir

una activitat freqüent i normalitzada. Sis de cada deu joves considera que el consum esporàdic de drogues no és greu per a la salut.

Segons l'Observatori Europeu de les Drogues i les Toxicomanies (OEDT), Espanya és el tercer país europeu consumidor de drogues, i el principal consumidor de cànnabis a Europa entre els joves de 15 a 35 anys (20 %); també destaca com un dels majors consumidors de cocaïna. Les xifres són més modestes en el consum d'amfetamines i d'èxtasi. Aquestes dades són resultat, d'una banda, del fet de ser la porta d'entrada de les drogues que provenen de l'Amèrica Llatina i del país veí, el Marroc, i, de l'altra, d'una oferta d'oci nocturn àmplia i diversa.

Paradisos artificials (II): el consumisme

Segons l'*Informe sobre el consum jove (2004)* de la Generalitat de Catalunya, el 97 % dels joves no valoren el que compren. Segons l'*Informe europeu sobre addicció al consum*, una tercera part dels ciutadans de la UE tenen seriosos problemes d'autocontrol, i s'estima que la compra compulsiva és present en l'1,1 % i el 5,9 % de la població general. La població jove es pot dir que constitueix un dels sectors més propers a la pràctica de l'addicció consumista. Als joves consumistes els agrada anar als centres comercials i sentir el desig permanent de comprar i d'adquirir coses noves. A més, en els joves s'afegeix una major vulnerabilitat davant els missatges publicitaris en una etapa vital molt canviant i marcada per la inestabilitat personal.

Segons Adela Cortina, les causes del consum il·limitat poden ser diverses:

- L'afany d'emulació propi del consum compulsiu: es caracteritza per

voler superar els altres en cada moment per tal de guanyar estatus. És la causa de l'acumulació de béns i del consum il·limitat.

- L'afany d'igualtat: és el fet de consumir perquè els altres també consumeixen. Pot significar dues coses: en primer lloc, el consum és conseqüència de la insatisfacció que genera la falta de determinats béns quan altres persones els tenen; en segon lloc, hi ha persones que acostumen a consumir el mateix que les altres perquè pensen que si és beneficiós per a aquestes, també ho serà per a elles.

- L'afany d'identitat: és la funció comunicativa del consum. Les persones consumeixen per comunicar-se a elles mateixes i a les altres que pertanyen a un grup social determinat i que s'identifiquen amb ell. El lloc on es compra contribueix a la creació d'una identitat pròpia: no és el mateix comprar a les botigues del centre que a les grans superfícies, on tot és més econòmic.

- L'afany de seguretat: potser és el que té més influència en el consum. Es caracteritza per la tendència a escollir les marques més cares o les més conegudes a través dels canals publicitaris per una qüestió d'indecisió o de dubtes a l'hora de comprar. Les persones que no disposen de capital cultural o d'habilitats de compra, o que tenen por de ser mal rebudes a la societat, compren allò més car per tal de sentir-se segures del seu poder econòmic.

- L'afany de compensar, o consum compensatori: és propi de les persones malaltes, discapacitades o discriminades; també es pot donar en situacions puntuals, com ara per compensar un fracàs familiar, amistós o professional; la falta de reconeixement social o una baixa autoestima; també funciona com a «premi», si s'ha treballat durament. L'objectiu consisteix, per tant, a equilibrar la balança de la serenitat emocional.

- L'afany de canvi o de novetat: el desig constant de tenir experiències noves a través del consum; les experiències que pot oferir l'economia als éssers humans, sempre a la recerca de la felicitat. La capacitat de «somiar desperts», de delectar-se amb la imaginació en allò que encara està per arribar, per consumir, és el punt de partida del consum indefinit, perquè una vegada s'han satisfet aquests desitjos, en neixen de nous que reclamen ser satisfets.

Els hàbits alimentaris

Elena Espeitx aprofundeix en les pràctiques i les actituds alimentàries de les persones joves, i afirma que l'estructura de la llar incideix amb força en els comportaments: viure sol és el tipus d'estructura que més afecta l'alimentació. També hem vist les modificacions –més o menys profundes i duradores– que s'introdueixen arran de la convivència amb altres joves en pisos compartits o en parella. Tanmateix, la presència o absència de determinats coneixements –en el proveïment i en la preparació– determina allò que es menja i com es menja. Uns coneixements escassos se solen traduir en

inventaris alimentaris més reduïts. Finalment, una vida molt orientada a activitats fora de la llar, per motius laborals i d'estudis, però també per les diferents formes de lleure, s'expressa en una baixa disposició a destinar temps a les tasques domèstiques, la qual cosa, a més a més, té a veure amb els valors i les representacions que s'associen amb les diferents activitats i no pas amb una «manca de temps» estricta.

6.2. El temps laboral³¹

L'atur més alt per a la generació més ben preparada

L'atur juvenil ha assolit uns nivells històrics a causa de la crisi econòmica global. Segons dades de l'Organització Internacional del Treball (OIT), el 2009 hi havia més de 80 milions de persones, d'entre 15 i 25 anys d'edat, sense feina (el 13 % del total). A Europa hi ha més d'un 20 % de desocupació juvenil, o, el que és el mateix, més de cinc milions de joves aturats. A Espanya aquesta taxa s'incrementa de manera considerable, fins arribar al 43 %: la meitat dels 4,7 milions de desocupats tenen menys de 34 anys. Paradoxalment, la generació més ben preparada es troba amb un nivell de dinamisme econòmic i social molt baix, de manera que milers de joves han de fer front a moltíssimes dificultats per tal de trobar el seu rumb.

Segons el baròmetre del Centro de Investigaciones Sociológicas (CIS), publicat el mes de gener del 2011, l'atur és el principal temor per al 43 % de la població, però aquest índex augmenta fins al 60 % entre la gent jove. A més,

La generació més ben preparada es troba amb un nivell de dinamisme econòmic i social molt baix.

els que tenen feina manifesten una incertesa semblant: enfront del 18 % de treballadors que consideren «probable o molt probable» que perdin la feina al llarg dels propers mesos,

aquest temor augmenta fins al 40 % entre els que tenen menys de 24 anys d'edat. Segons un informe³² que coincideix amb aquest diagnòstic preocupant, 6 de cada 10 joves enquestats ja han assumit que la crisi tindrà un impacte molt negatiu en el seu futur professional i personal. En definitiva, es barreja una situació de precarietat amb una d'incertesa. S'estableix un cercle de precarietat, i els joves no ho tenen gens fàcil per sortir-ne.

La revaloració de la joventut és proporcional a la desvaloració del treball. La llibertat de caire no responsable i hedonista que caracteritza la joventut contradiu directament els valors del treballador disciplinat, membre d'un col·lectiu ple de compromisos amb la seva tasca i la seva família. Els joves, amb les seves característiques i amb la seva manera d'experimentar la feina, es converteixen en els destinataris perfectes de les condicions precàries. La manca de projectes vitals consolidats —família, casa— i la poca importàn-

³¹ Temps que fa referència a les activitats remunerades de producció de béns i serveis per a la millora econòmica i social.

³² DIVERSOS AUTORS (2010): *Jóvenes Españoles 2010*. Madrid: Fundación SM.

cia que atorguen a la feina els converteixen en el grup diana al qual el mercat pot abocar el cost social de la flexibilització i la precarietat.³³

Davant d'això, les dades demostren que en els últims anys hi ha hagut un augment de joves que estan cursant estudis (un 7 % en tres anys). Aquest augment és més significatiu entre els joves de menys edat, que també són els que tenen més dificultats per trobar una feina. Amb un mercat laboral difícil, continuar o reprendre els estudis es presenta com una alternativa. Per a Pau Serracant, aquesta qüestió és encara més curiosa quan a Catalunya hi ha una polarització en l'entrada al mercat laboral: un volum important de joves amb un nivell d'estudis baixos hi entren molt d'hora, mentre que d'altres amb estudis universitaris s'hi incorporen tard.

Una altra de les conseqüències d'aquesta desesperació es demostra en els darrers estudis que recullen dades sobre la predisposició de la gent jove a anar a treballar a l'estranger: vuit de cada deu joves de 18 a 29 anys d'edat –el 83 %– estarien disposats a fer-ho.

Joventut en moviment

L'enquesta *Joventut en moviment*, realitzada per l'Eurobaròmetre a joves d'entre 15 i 35 anys d'edat, posa de manifest que hi ha una distància considerable entre el desig de treballar a l'estranger i la mobilitat real de la mà d'obra a Europa. El 53 % dels joves estarien disposats a treballar fora, però el percentatge dels que resideixen en un país diferent al seu no arriba al 3 %. L'edat és un factor important, ja que els joves de 15 a 19 anys en són més partidaris (63 %), davant del 42 % dels que han passat la trentena. El fet de disposar d'una alta qualificació acadèmica i professional també hi té molt a veure. La realitat, però, és força diferent, ja que només un de cada set joves europeus ha cursat algun tipus d'estudis o ha fet pràctiques a l'estranger. La dificultat principal és la falta de recursos econòmics propis i d'ajudes en forma de beques; de fet, més de dos terços dels que han aconseguit marxar ho han fet gràcies als seus estalvis o al suport de la família.

No obstant això, davant la falta d'expectatives laborals a Espanya, milers de joves han decidit que no poden continuar esperant i han començat a buscar feina on sigui. Són joves qualificats, que parlen anglès i que, sobretot, pertanyen a una generació que ha incorporat amb naturalitat en el seu ADN professional la possibilitat de residir uns anys a qualsevol indret del món. Alguns elements, com ara internet, els vols econòmics, les beques Erasmus i la popularització de les pràctiques laborals en un altre país han esborrat els fantasmes de l'emigració, i els joves ja no associen oportunitats laborals a l'estranger amb un camí sense retorn. La por a no tornar, a tallar les arrels o a perdre el contacte s'ha difuminat. Ja no es té por a perdre els orígens, i la majoria assumeix que el treball a qualsevol país del món pot ser un capítol més en la seva trajectòria laboral i vital. Sembla que l'espai europeu d'educació comença a donar els seus fruits. Els joves universitaris saben que, a diferència del que l'emigració va significar per a la generació dels seus

³³ ALBIGES, B. I ALTRES (2000): *Crisi del treball i emergència de noves formes de subjectivitat laboral en els joves*. Col·lecció Aportacions, núm. 24. Observatori Català de la Joventut. Barcelona: Generalitat de Catalunya.

pares o avis, ara és possible marxar i tornar: no és un pas definitiu sense possibilitat de marxa enrere.

Ja hi ha dades que demostren que l'any 2010 l'emigració va augmentar: segons el Cens Electoral de Residents Absents (CERA) de l'Institut Nacional de Estadística (INE), 132.000 persones han marxat el darrer any i mig, cosa que representa un augment del 10 %, a un ritme tres vegades superior al que hi havia hagut fins ara.

Estudiar i treballar: la conciliació de la gent jove

Per a la gent jove, la conciliació és la possibilitat d'estudiar i treballar alhora. Hi ha moltes raons per les quals els joves estudiants decideixen treballar: per necessitat, per aprenentatge i experiència professional, o per raons de tipus personal. El cert és que el fet de treballar permet desenvolupar competències de gestió. Els joves aprenen a gestionar el seu temps per estudiar, treballar i gaudir del temps de lleure. A la vegada, desenvolupen competències de planificació, ja que tenen una agenda atapeïda de compromisos acadèmics, laborals i personals. A més a més, permet als estudiants disposar d'uns ingressos que els aporten certa llibertat i independència. No obstant això, el que sembla més determinant és conciliar per guanyar temps al futur. El fet d'estudiar i treballar és decisiu, ja que les empreses valoren molt més les persones que tenen experiència que les que no en tenen. Moltes empreses eliminen oferents de feina sense experiència al llarg dels estudis. Entre els desavantatges més recurrents destaca el risc que el rendiment acadèmic se'n ressentí, amb un més que probable allargament dels estudis, així com una manca de temps dedicat al lleure i una adquisició d'hàbits alimentaris i de descans poc beneficiosos per a la salut dels joves. Els joves que estudien i treballen creuen que aquesta situació és culpa dels horaris precaris i de l'organització pròpia del treball, tot i que, amb la crisi econòmica, segons dades del Ministeri d'Educació (2010), els universitaris que compaginen totes dues activitats han disminuït un 16 %.

L'emancipació avançada transitòria: «Erasmus time»

El Procés de Bolonya ha adquirit un protagonisme irreversible en el desenvolupament de l'Espai Europeu d'Educació Superior (EEES), ja que ha posat en marxa un marc d'ensenyament superior compartit que promou la mobilitat d'estudiants i professors. La Unió Europea sempre ha posat l'èmfasi en la mobilitat com una de les línies d'actuació fonamentals. El programa Erasmus és l'acrònim derivat del nom oficial en anglès: *European Region Action Scheme for the Mobility of University Students*; és a dir: «Pla d'Acció de la Unió Europea (UE) per a la Mobilitat d'Estudiants Universitaris». Des de la seva creació el 1987, el 2012 hi hauran participat uns tres milions de joves europeus. L'ús del temps de la vida quotidiana es congela quan un estudiant decideix marxar a estudiar per un període de sis mesos o un any a un altre país de la UE. Una de les principals curiositats és el fet que els programes d'estudis de mobilitat europea permeten a la gent jove –principalment a la catalana– obtenir una emancipació temporal avançada, ja que la majoria, a diferència de la resta de companys europeus, encara no han marxat de casa.

A banda d'una bona inversió cultural i una oportunitat d'immersió lingüística, el fet de viure allunyat de la llar familiar esdevé una nova experiència vital. Aquest programa és un bon exemple d'una iniciativa vinculada a les polítiques de joventut que contempla la perspectiva del temps, ja que, si bé el cost continua sent elevat per a les classes populars, esdevé un instrument trampolí per a l'emancipació, la recerca de maduresa personal, l'experiència de turisme i oci, i l'adquisició d'un perfil professional.

6.3. El temps social³⁴

La pèrdua de confiança en les institucions públiques

Els estudis i les enquestes alimenten les columnes d'opinió i les tertúlies sobre el descrèdit de la política i el creixement de la desafecció democràtica d'un temps ençà, sobretot entre la gent jove. La gènesi es troba en un canvi cultural de base en què s'hi barreja una actitud interior d'individualisme i una actitud exterior d'escepticisme, cosa que es tradueix en l'allunyament de la ciutadania de la *res publica*. Més enllà d'aquestes actituds, una sèrie de factors han socialitzat aquesta situació de distanciament entre la ciutadania –jove o no– i els governs. A grans trets, hi ha cinc grans factors:

- L'existència d'una democràcia poc republicana.³⁵
- La incapacitat per part dels partits de formular respostes transformadores davant la devastadora crisi econòmica i tecnològica, sistèmica i global, i davant la proliferació de societats plurals que comporten l'aparició de demandes contradictòries per part de la ciutadania.
- La corrupció, que genera desafecció cap a la cosa pública, com succeeix a la majoria de les democràcies, llevat de les escandinaves, on la corrupció esdevé un cas de cohesió en favor de la transparència.
- La comunicació deficient, tant per la infantilització retòrica de la comunicació política,³⁶ com pels interessos partidistes dels mitjans de comunicació en la vida política més enllà de la seva funció original.
- L'amnèsia col·lectiva provocada per la llarga nit del franquisme.

Analitzem-los un per un d'una manera més detallada:

1) Segons José A. Pérez Tapias, les democràcies constitucionals es nodreixen de dos vectors: el vector liberal (que fa referència als drets civils dels

³⁴ Temps que fa referència a les activitats de participació altruista i de compromís comunitari, polític, sindical o social.

³⁵ PÉREZ TAPIAS, J. A. (2009): «La desafección política: crisis de la participación democrática», a *La desafección*. FRC. Barcelona: estiu 2009. Fundació Rafael Campalans.

³⁶ REQUEJO, FERRAN: «Democracias perforadas», a *La Vanguardia*, 30 de setembre del 2010.

individus i a l'obligació de l'estat de respectar-los i de protegir-los), i el vector republicà (que posa l'accent en els drets polítics dels ciutadans). La idea d'una democràcia poc republicana és conseqüència del desenvolupament asimètric dels dos vectors, en tant que s'ha potenciat més el liberal que el republicà, amb el consegüent desplegament i gaudi de l'autonomia privada en detriment del compromís polític i públic. La conseqüència d'una democràcia poc republicana és la desafecció. L'origen rau en la tendència a l'expansió de models individualistes centrats bàsicament en el consum, combinats amb una passivitat social. La principal conseqüència és la pèrdua d'uns valors comunitaris.

2) Les conseqüències devastadores de la crisi econòmica global generen insatisfacció vers l'esfera pública, probablement perquè les institucions són incapaces de donar una resposta que satisfaci les necessitats de la ciutadania. Hi ha una certa dificultat per combatre els efectes de la globalització econòmica: crisi, atur, deslocalització d'empreses, delinqüència internacional, influència dels grans grups econòmics.³⁷ En un moment de crisi com l'actual, la imatge dels polítics resulta especialment negativa per a la ciutadania desafecta, ja que compara els privilegis que se suposa que comporta l'exercici de la política amb la situació precària que viu gran part de la societat. Hi ha la creença que els polítics són individus que tendeixen a no fer res, a no prendre decisions, a no resoldre problemes.³⁸ En alguns sondejos realitzats a finals del 2009 es detectaven els índexs més baixos de satisfacció dels darrers vint-i-cinc anys: el 45 % dels espanyols es manifestava poc o gens satisfet amb el sistema democràtic, davant del 52 % que s'hi mostrava molt (10 %) o bastant (42 %) satisfet.

Les societats cada cop són més diverses i plurals, i la ciutadania demana respostes davant de fenòmens com la immigració, el pluralisme religiós i cultural, i la inseguretat, però també davant d'iniciatives juvenils. Sovint les demandes de la ciutadania són contradictòries. La paradoxa és que les polítiques impulsades intenten acontentar tothom i acaben sent poc transformadores, en molt casos sacrificant les propostes juvenils. El fenomen *NIMBY* (*Not in my back yard*), o en català *SPAN* (Sí, però aquí no), n'és un exemple. La reacció organitzada de la ciutadania que s'expressa en forma de queixa acostuma a ser per alguna qüestió concreta, com ara, per exemple, la instal·lació d'un equipament per a joves, la cessió d'espais a associacions juvenils o la realització d'una activitat puntual a l'espai públic. Els joves desafectes tenen una imatge dels polítics segons la qual aquests no compleixen la funció que la societat els assigna: prendre decisions i desplegar mesures per donar resposta a les demandes d'aquesta societat. Fins i tot sembla que són els polítics mateixos els que engendren moltes de les situacions negatives que viu la gent jove. Els joves desafectes reclamen que els polítics deixin de banda les discussions estèrils i que cooperin per resoldre els problemes de la societat.³⁹

3) La corrupció política és el conjunt d'actituds i d'activitats amb les quals una persona transgredeix compromisos adquirits amb altres persones, uti-

³⁷ REQUEJO, FERRAN: «Democracias perforadas», a *La Vanguardia*, 30 de setembre del 2010.

³⁸ RUIZ, F. X. (2010): *Ciudadania i discursos de la desafecció política a Catalunya*, Barcelona: Generalitat de Catalunya.

³⁹ RUIZ, F. X. (2010): *Ciudadania i discursos de la desafecció política a Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.

litzant la confiança i els privilegis atorgats per aquests acords presos, amb l'objectiu d'obtenir un benefici aliè al bé comú. La corrupció per si mateixa no genera desafecció; el que realment la genera és la reacció de la ciutadania davant els casos de corrupció. Als països nòrdics, l'estreta relació que

Els joves desafectes tenen una imatge dels polítics segons la qual aquests no compleixen la funció que la societat els assigna: prendre decisions i desplegar mesures per donar resposta a les demandes d'aquesta societat.

hi ha entre ètica i cultura fa que la corrupció sigui inexistent o molt baixa. La corrupció és inadmissible com a comportament social, fins i tot per a familiars i amics. La cultura cívica i política deslegitima plenament la corrupció en aquestes societats; per tant, la corrupció, contràriament al que succeeix a la resta de països, genera més afec-

ció. Però no és pas per casualitat. La cultura es construeix; és un exercici a través de l'educació cívica, el debat ètic forma part de la vida quotidiana. No és una qüestió de persecució de les persones corruptes, sinó del model de regles del joc. Efectivament, no és el cas d'altres democràcies, com l'espanyola.

4) Un dels llegats de la postmodernitat és la infantilització retòrica de la comunicació política, el que s'ha anomenat «l'americanització de la política europea». El temps de comunicació entre polítics i ciutadania s'ha reduït a vint segons. Hi ha una situació força paradoxal, i és que davant la generació d'electors –i ciutadans/es– culturalment més ben preparada de la història –i, per tant, amb més experiència per votar–, les estratègies de màrqueting polític per les quals opten els partits van dirigides a simplificar els missatges a eslògans acompanyats d'una estudiada imatge corporativa. A més a més, els mitjans de comunicació tenen un doble paper: d'una banda, contribuir al debat públic, permetent l'intercanvi de visions i d'informació; de l'altra, controlar els governs i l'oposició. És complicat fer un seguiment, tant de la qualitat de la deliberació política, com del control dels polítics, sense una pluralitat informativa i una independència dels mitjans de comunicació. Sembla ser que els països de tradició anglosaxona tenen uns mitjans de comunicació molt menys compromesos amb determinats interessos polítics o partidistes, a diferència del que succeeix a Espanya, on sembla que la independència és més aviat escassa i que les agendes dels mitjans de comunicació espanyols no només responen a criteris periodístics, sinó també a criteris polítics. Existeix un alt nivell de pluralisme extern, ja que hi ha una oferta mediàtica àmplia, però, en canvi, el pluralisme intern és inexistent, perquè les opinions acostumen a ser monocolor. La manca de pluralisme intern dels mitjans facilita que els espanyols no hagin d'exposar-se al dissens quan opten per un mitjà concret. Ferran Requejo assenyala que una de les principals causes de desafecció democràtica del cas espanyol és l'estil periodístic dels mitjans de comunicació, ja que incentiva i prioritza el foc creuat de declaracions entre partits i dirigents per sobre del periodisme d'investigació i d'anàlisi en profunditat.

5) En general, sembla que hi ha un menor nivell de desafecció cap a les institucions en els països amb un passat democràtic consolidat (més de cinquanta anys), que tenen una experiència democràtica rica. Per contra, als països amb una democràcia recent, mancats d'experiència, no hi ha ele-

ments de referència per avaluar el funcionament ni els guanys de les institucions democràtiques, fet que les converteix en més vulnerables als fracassos. La majoria dels espanyols són poc conscients que determinades polítiques realitzades en un passat no molt llunyà han tingut unes conseqüències nefastes per a la vida quotidiana actual. El corporativisme despòtic franquista,⁴⁰ que apostava per un estat del benestar familista, n'és un bon exemple i, a més, té relació amb el subjecte d'estudi d'aquest llibre. La principal conseqüència d'aquell període d'autarquia –en què es pretenia la subordinació de la societat a l'estat– va ser la consolidació d'una modificació dels temps de la vida quotidiana de tot un país, i, el que és més rellevant, ha fet pensar a tota una generació que els horaris de l'estil de vida espanyol formen part de l'ADN del país. La implantació del règim franquista va comportar el retorn a la jornada de 48 hores i l'anul·lació de les millores aconseguides pels treballadors durant l'etapa republicana. En realitat, la jornada de 8 hores era la mínima, mentre que l'ordinària la superava, de mitjana, en dues o tres hores més com a resultat de la insuficiència dels salaris i de la pressió patronal. Les noves condicions laborals franquistes tenien la voluntat d'establir un nou ordre a partir de la desaparició dels sindicats i de l'establiment d'una mena de disciplina social –subordinació obrera–.

Temps per a l'activitat religiosa

L'INJUVE ofereix dades sobre la sèrie històrica de pràctica religiosa entre la gent jove (de 15 a 29 anys) des del 1967 fins a l'actualitat. El 1967, el 94 % de la gent jove es declarava catòlica i, sobretot, practicant (77 %). Tot just vuit anys després, quan ja semblava que es «podia parlar amb llibertat» (poc abans de la mort del dictador), afloren un 20 % de no creients o indiferents, percentatge silenciós (o silenciats) en les poques enquestes que es feien aleshores. En conseqüència, en aquests vuit anys, el percentatge dels que es declaren catòlics disminueix (del 94 % al 79 %) i, sobretot, el percentatge de practicants cau 45 punts: del 77 % al 32 %. Des d'aleshores (1975), el nombre total de catòlics joves va disminuint gradualment i de manera poc perceptible al llarg de l'últim quart del segle xx fins al 2002. En aquest llarg període de 27 anys, la xifra cau tot just 10 punts, incidint especialment en els no-practicants, i es manté, de manera que si el 1975 representaven el 32 %, el juny del 2002 se situaven fins i tot per sobre, amb el 33,8 %, i el setembre del 2002 arribaven a gairebé el 30 %. El 2002 es produeix un canvi de tendència que dura uns sis anys i que es caracteritza, sobretot, per un transvasament ràpid al si del col·lectiu de joves catòlics: el percentatge de practicants es redueix precipitadament en favor del percentatge dels no-practicants, amb oscil·lacions significatives en un sentit i en un altre. En aquest període de sis anys (2002-2008), el percentatge total de catòlics cau deu punts de manera precipitada; és a dir, tant com en els 27 anys precedents.

Anar a missa és una prioritat cada cop més difícil de trobar entre la gent jove. Segons dades del CIS, el 68 % dels joves d'entre 16 i 24 anys d'edat i el 64 % dels que tenen entre 24 i 34 anys d'edat mai no han anat a missa. Segons l'estudi *Jóvenes españolas 2010*, gairebé el 62 % afirmen no anar mai o gai-

⁴⁰ MORENO, L., SARASA, S. (1992): *Génesis y desarrollo del estado de bienestar en España*, Madrid: Instituto de Estudios Sociales Avanzados (CSIC).

rebé mai a l'església. Només el 7 % compleixen amb el precepte d'anar a missa: el 5 % hi van un cop al mes i el 2 % més d'un cop per setmana.

Temps per a l'associacionisme

Tot i la desconfiança vers la cosa pública, les estadístiques indiquen que les taxes d'associacionisme juvenil es mantenen al voltant d'un terç de la població d'entre 15 i 29 anys d'edat. L'evolució de les taxes d'associacionisme al llarg de l'última dècada permet comprovar que aquesta dada ha augmentat lleugerament. No obstant això, aquests percentatges no assoleixen les taxes dels països europeus. A més, cal matisar-les, ja que inclouen totes aquelles persones joves que pertanyen a associacions esportives. La *Encuesta de Empleo del Tiempo*, en la seva edició del 2009-2010, detalla que la participació en l'activitat social ha baixat nou punts des del 2003. Aquesta mateixa enquesta diu que la mitjana de treball voluntari al servei d'una organització per a menors de 25 anys és d'un minut al dia!

Malgrat que aquestes dades són contradictòries i no del tot negatives en termes de creixement quantitatiu del moviment associatiu juvenil, caldria qüestionar quins són els factors clau que posen entrebancs perquè més persones s'afegeixin a un projecte col·lectiu. La gent jove manifesta que el principal incentiu que podria apropar-los a una associació és l'ocupació del temps lliure en activitats que els agradin. Així, les principals motivacions per participar en una associació estan relacionades amb la satisfacció de les seves necessitats, com el fet de sentir-se útils i d'estar amb persones que pensen igual, o de poder defensar millor determinats drets. Aquest perfil es complementa amb la figura de la persona associada-consumidora, que té com a objectiu gaudir de determinats beneficis que aporten les associacions.

6.4. El temps familiar⁴¹

La influència dels pares sobre els fills

Una de les qüestions fonamentals és conèixer l'ús del temps compartit entre pares i fills/es en els anys de l'adolescència. La configuració definitiva de valors i prioritats estarà molt relacionada, en bona part, amb aquest factor. El temps lliure dels fills/es s'ha convertit en un autèntic maldecap per als pares. La incorporació de la dona al mercat de treball ha deixat molts adolescents sense el seu referent familiar, i ha concedit una franja important de temps a l'activitat extraacadèmica, a la pràctica esportiva, a la relació amb els amics i al manteniment de les seves identitats a les xarxes socials.

Hi ha influència dels pares a partir del diàleg que s'estableix amb els adolescents a l'hora de planificar activitats més enllà dels estudis. Així, per exemple, segons el Panell de Famílies i Infància, el major percentatge de

⁴¹ Temps que inclou les activitats destinades a les persones per a la seva cura, protecció, transmissió de valors, i manteniment de la llar i dels vincles familiars.

fills/es que participen en associacions juvenils o que realitzen altres activitats extraacadèmiques procedeixen de pares amb estudis universitaris. Al contrari, els adolescents els pares dels quals tenen pocs estudis o un baix nivell d'ingressos són els que més veuen la televisió abans o després de sopar, juguen amb la videoconsola o amb l'ordinador o es dediquen a enviar sms o a xatejar amb els amics.

Els models de família

Un altre factor determinant que distingeix el tipus de relació amb la família és si els joves estan emancipats. També és important tenir en compte que, tal com ens aclareix Cristina Brullet (2010), no és el mateix llar (residència) que família (xarxa de relacions). S'ajusta molt més a la realitat pensar en la família des d'un punt de vista relacional i de xarxa intergeneracional. Hi ha llars no familiars (les unipersonals o les integrades per diverses persones que no tenen cap relació de parentesc entre elles). Normalment, els joves que viuen sols o amb un grup d'amics, mantenen vincles actius amb altres parents; és a dir, tenen una xarxa familiar. Si observem les dades de l'estat civil, només el 7 % dels joves estan casats, enfront del 92 % de joves solters fins als 30 anys. A la transformació del model de família cal afegir-hi la peculiaritat del cas espanyol, en el qual hi ha poques mares joves (0,6 infant per dona), ja que l'edat mitjana per ser mare és de les més altes d'Europa (29-30 anys). Curiosament, les mares majors de 30 anys ja són més nombroses que la resta de mares joves menors de 30 anys.

Malgrat la transformació del model de família, sembla que el rol de la dona i de l'home encara es manté en el paradigma anterior. Les dones joves assumeixen responsabilitats de la llar molt més abans que els homes joves.

	15-19 anys	20-24 anys	25-29 anys	30-49 anys
Dona	6,5	9,2	13,8	24,2
Home	2,9	3,5	5,3	8,1

Taula 4: Tasques compartides a la llar per grups d'edat i sexe a Espanya. Font: HETUS.

El retard de l'emancipació juvenil

L'origen del mot emancipar-se procedeix del llatí «emancipar», que significa «alliberar un menor d'edat de la tutela dels seus pares o tutors», «alliberar un esclau de la subordinació a un amo» o «independitzar una colònia del jou d'una metròpoli». En llatí, *mancipare* vol dir «lliurar», «passar a altres mans», «vendre», «desfer-se d'una propietat», però també és usat amb el sentit de «lliurar-se a l'embriaguesa» o de «ser lliurat a les mans del botxí». El mot carregava amb el matís de «quedar sotmès», «estar en mans d'un altre». Amb el prefix *ex-*, que abans de la lletra *m* perd la *x*, es va formar *emancipar*, que té el sentit exactament oposat: alliberar-se de lligams. Avui dia, el concepte d'emancipació es fa servir de forma genèrica com el procés d'independitzar-se.

La taxa d'emancipació a Catalunya, a principis de l'any 2011, és del 28,2 % dels joves d'entre 18 i 29 anys d'edat. Si es compara amb la resta de l'estat, es pot dir que no està tan malament, amb taxes sensiblement més elevades que, per exemple, Madrid, el País Valencià i sobretot Astúries i Galícia, on tenen percentatges de joves emancipats de només el 20 %. La comparació amb l'entorn europeu és molt significativa, ja que hi ha països que tenen un 90 % d'emancipació, i la majoria se situen entre el 70 % i el 80 %, i només alguns països mediterranis –com Itàlia, Grècia i Portugal– tenen magnituds equivalents. Les taxes d'emancipació, però, inclouen un matís molt revelador: el percentatge de dones joves que han abandonat el domicili familiar supera en 20 punts el dels homes i, encara que en grau diferent, aquesta diversitat de comportament es registra a tots els països europeus.

El retard en l'emancipació familiar constitueix un tema important en la joventut, sobretot per l'impacte dels costos creixents de l'habitatge sobre les expectatives i les opcions d'independitzar-se (principalment l'habitatge, però també el casament, si s'escau, i el muntatge de la nova llar). La qüestió del retard en l'emancipació ja té ressò als anys vuitanta, associada als impactes de l'atur juvenil; als anys noranta, associada a aspectes subjectius d'acomodació personal o d'objectius d'estudis llargs o de precarietat laboral; als primers anys del segle XXI, segons *l'Enquesta de Joventut del 2002*, s'hi associen principalment els efectes dels increments sobtats dels lloguers i de la compra de pisos. Com si d'un retorn als inicis es tractés, l'atur torna a ser un tema fonamental a principis d'aquesta segona dècada del mil·lenni.

A Europa, només els grecs i els italians comparteixen una actitud semblant a la dels espanyols. Els fets són clars, però els sociòlegs no es posen d'acord pel que fa a les causes. Alguns apunten que els motius que els duen a refugiar-se en el niu patern són l'augment dels preus de l'habitatge, la precarietat salarial i la inestabilitat laboral. A més, una recerca de l'Institut d'Infància i Món Urbà (CIIMU) sobre famílies amb fills/es adolescents demostra que no és el mateix estudiar, treballar i viure amb els pares, que fer-ho de forma emancipada.

Una dada ben curiosa sobre l'emancipació de la gent jove a Espanya respecte a Europa és que la distància temporal entre homes i dones és inferior a un any, a diferència d'altres realitats europees on la distància és molt més gran i la dona marxa de casa dels pares abans que l'home (fins a 4 anys en alguns països).

Paradisos artificials (iii): una illa a casa dels pares, o la bombolla de protecció

Altres experts, però, assenyalen factors com el paper social que exerceix la família espanyola o la comoditat que suposa viure en una casa amb les despeses pagades i cada vegada amb menys exigències per part dels pares. La veritat és que la majoria dels joves prefereixen conservar la seva habitació uns anys més mentre estalvien per comprar un habitatge en propietat, tasca que gairebé només és assolible si es conviu amb els pares, que en la majoria dels casos mai no demanen diners a canvi. La relaxació de les relacions entre pares i fills/es a partir d'una certa edat permet una convivència

més lleugera. A més, el fill/a pot comptar amb una independència física alta: habitació pròpia, amb un equipament d'oci complet, sense horaris, etc. És com viure amb companys de pis, això sí, amb possibilitats de no haver de fer la compra ni de planxar les camises. Una dada que fonamenta la bombolla és la que s'extreu de l'*Enquesta d'Ocupació del Temps 2009-2010*, on els menors de 25 anys es caracteritzen pel poc temps que dediquen a les tasques domèstiques (poc més d'una hora).

Enrique Gil Calvo mostra certa contundència quan diu que el model mediterrani implica habituar els fills/es a la pràctica irreversible de la immaduresa, la falta d'iniciativa, la passivitat immobiliària, el consumisme gratuït, l'entreteniment ociós, l'absentisme cívic i la perpetuació de la dominació masculina, fet inevitable en la situació actual, perquè la prolongació de la seva dependència de la llar familiar no els deixa adquirir una autonomia pròpia, els priva de l'experiència de la mobilitat social i els impedeix aprendre a coresponsabilitzar-se.⁴² En efecte, gairebé la meitat dels joves d'entre 18 i 34 anys d'edat continuen vivint a casa dels pares. En realitat, el 80 % dels que no con-

L'atur juvenil i la carestia de l'habitatge expliquen que els joves espanyols triguin cada vegada més a abandonar el domicili familiar.

viuen on els agradaria fer-ho al·leguen com a causa principal la falta de recursos econòmics i, en menor grau, el preu elevat de l'habitatge. De fet, el 75 % dels que han abandonat el domicili familiar ocupen un habitatge en propietat i afronten hipoteques d'entre 20 i 40

anys. La conclusió, per tant, està servida: l'atur juvenil i la carestia de l'habitatge expliquen que els joves espanyols triguin cada vegada més a abandonar el domicili familiar. Aquestes xifres s'han extret del sondeig *Joves i habitatge*, realitzat el 2010 pel CIS per a l'INJUVE. Així, per exemple, la llibertat de llevar-se a l'hora que vulguin la tenen gairebé el 75 % dels joves consultats i, pel que fa a la vida social, la possibilitat d'organitzar una reunió amb amics i amigues a casa dels pares també és a l'abast de més del 80 % dels joves. Fins i tot l'eventualitat de fer unes copes entra dins de les prerrogatives que gairebé el 65 % dels joves espanyols poden exercir sense dificultats al domicili familiar.

Pel que fa als horaris, la llibertat d'entrar i sortir del domicili dels pares no té res a veure amb la normativa d'un camp de concentració. També poden decorar l'habitació completament al seu gust, cosa que és a l'abast del 90 %, i aquesta lliure disposició inclou la possibilitat de portar la parella a casa: gairebé el 85 % dels joves ho poden fer sense problemes. Només quan s'expliciten les intencions sexuals sorgeixen les resistències dels progenitors. Així, tan sols el 30 % dels consultats podrien tenir relacions sexuals a la llar familiar, mentre que el 60 % admet que els pares no els ho permetrien. I si el que es planteja és l'eventualitat de consumir marihuana, llavors la tolerància cau en picat i únicament un de cada deu joves podria fer-ho sense problemes.

Tenint en compte totes aquestes dades, els joves viuen en una atmosfera de tolerància que fa molt més còmoda la convivència amb els pares. Ara bé, cal tenir en compte que Suècia, Noruega o Finlàndia són societats encara més

⁴² DIVERSOS AUTORS (2007): *Juventut i polítiques de joventut, 25 aportacions*. Col·lecció Documents de Treball, núm. 9. Àrea d'Igualltat i Ciutadania. Diputació de Barcelona.

tolerants i únicament el 7 % dels jove encara conviuen amb els pares, mentre que a Espanya aquesta xifra s'acosta al 55 %. Òbviament, els factors culturals tenen un pes en la conducta de les persones, i per això la taxa de joves que viuen amb els pares se situa en un nivell semblant o fins i tot inferior a les d'Itàlia, Polònia o Portugal, també tres països de tradició catòlica.

7. RECOMANACIONS PER A UN NOU PARADIGMA DE POLÍTICA ÚTIL

7.1. Usos socials i nou paradigma

En el capítol anterior hem pogut conèixer quins són els principals usos del temps de la gent jove. Hem demostrat que hi ha un ampli ventall d'activitats adscrites a les dimensions personal, laboral, social i familiar. Hi ha dèficits importants que són conseqüència de l'estructura particular dels horaris a Espanya i que afecten temes com el temps de descans. Hi ha qüestions que canvien en funció del cicle econòmic, com el temps d'estudi i el temps dedicat al treball. Ens trobem davant la generació de joves més ben preparada, però que alhora engruixa la xifra d'atur més alta d'arreu d'Europa. Caldrà plantejar necessàriament polítiques públiques adreçades a resoldre aquesta situació i a fomentar la igualtat d'oportunitats per a les persones joves. Hi ha altres comportaments sobre l'ús del temps que canvien gràcies als avenços de la societat, com ara l'ús de les tecnologies com a via per accedir a la informació juvenil i fins i tot com a fórmula de diversió. D'altra banda, l'ús del temps destinat a activitats culturals, a la lectura o a l'estudi és inferior al d'altres joves europeus. En aquest sentit, el temps d'oci juvenil consumista també requereix una atenció especial. Fan falta polítiques per combatre els diferents consumismes i fomentar l'aprenentatge per a una convivència cívica i respectuosa. En definitiva, les polítiques públiques de joventut han d'anar enfocades a plantejar respostes a les febleses que demostren les dades. En aquest capítol es planteja reinventar una política de joventut a partir del paradigma utilitarista.

7.2. Reivindicar una política de joventut utilitarista

La conjuntura convida a pensar com construir la nova política de joventut, orientada principalment a incidir en el benestar de la ciutadania jove. S'intueix que possiblement cal modificar l'enfocament i situar la gent jove en el centre del relat de la política pública. És en aquest moment quan una visió utilitarista de la política adquireix sentit. La màxima principal del vell utilitarisme considera que la finalitat de l'acció humana –i específicament la felicitat que s'aconsegueix– està vinculada a la realització d'accions útils. Una societat on creix la recerca del plaer individual necessita una política útil que defensi un principi d'hedonisme col·lectiu que permeti cercar un major plaer per al màxim nombre possible de persones. Això, quant al fons; quant a les formes, cal resoldre el problema de desconexió entre praxis i moral política:⁴³ cal combatre la superficialitat, la incapacitat de comprendre la complexitat, la falta d'espiritualitat o de política sense esperit que critiquen els joves indignats del 15-M. Gutiérrez-Rubí considera necessari que els dirigents polítics preguin distància i s'allunyin dels ritmes mediàtics. L'espiritualitat és important perquè neix de l'ànima humana i és capaç de preocupar-se més per la prosperitat en aquest món i per la recerca de principis que donen sentit a la vida.⁴⁴ Espiritualitat i temps, de manera que el dirigent polític tingui els coneixements suficients, l'actitud reflexiva i la pausa necessària per prendre decisions. Aquesta serà la forma de recuperar la confiança en la gent jove. És urgent concretar la política útil que permeti centrar el marc conceptual⁴⁵ de l'actuació política cap a la gent jove. La felicitat utilitarista és clarament una felicitat social, que cerca encaixar la felicitat individual en un marc de màxima felicitat plural i que en cap cas no permet que la primera passi per sobre de la segona.⁴⁶ Vol dir aproximar-se als reptes socials, a les necessitats quotidianes de la joventut i, per tant, a les seves demandes.

La política de joventut útil:

1. Busca el màxim benefici per al major nombre de joves; és a dir, planteja accions que tinguin un interès general, a partir del principi del bé comú.
2. Pretén l'aplicació del principi d'imparcialitat com a arquitectura de govern de societats plurals com les actuals; és a dir, on tothom és igual.
3. La felicitat de la gent jove constitueix el bé en última instància.
4. La felicitat, i no el dinamisme, ha de construir l'objectiu de la política de joventut.⁴⁷
5. Requereix l'elecció d'objectius, d'estratègies i d'accions basats en una política de resultats.

⁴³ GUTIÉRREZ-RUBÍ, A. (2010): *El espíritu de la política*. FRC. Barcelona: Fundació Rafael Campalans. Estiu 2010.

⁴⁴ MOHEDANO, F., PONT, J. F. (2007): *Joves escoltes i francmaçons adults*. Premià: El Clavell.

⁴⁵ LAKOFF, G. (2008): *Puntos de reflexión. Manual del progresista*. Madrid: Editorial Península.

⁴⁶ ALCOBERRO: *Filosofia i pensament*, <<http://www.alcoberro.info>>.

⁴⁷ LAYARD, R. (2005): *La felicidad. Lecciones de una nueva ciencia*. Madrid: Taurus. Santillana.

6. Persegueix la igualtat utilitarista, entesa com l'aplicació del principi d'igualtat d'oportunitats entre la gent jove.

El concepte de «política de joventut útil» entronca amb les velles aspiracions de la modernitat i es defineix com aquella que pugui permetre avaluar polítiques i regles que serveixin per fer prosperar les nostres societats, amb l'objectiu d'augmentar decididament les cotes de felicitat personal i pública. La política útil ha de basar-se en el pragmatisme autèntic,⁴⁸ ja que entén que no es pot aconseguir tot allò que es considera just, però que es pot aconseguir molt a base de negociacions i de petites reformes, sobretot en qüestions com l'ocupació i l'habitatge. La política útil manté una visió consistent sense renunciar-hi per cap concepte. Bertrand Russell deia que la por a l'opinió pública, com qualsevol modalitat de por, és opressiva i atrofia el desenvolupament. L'autenticitat és fonamental per a la nova política: no es pot renunciar als valors ni, en cap cas, a la veritat.

La psicologia, la neurologia, la sociologia, l'economia i la filosofia constitueixen les principals fonts a partir de les quals es poden desenvolupar les polítiques considerades útils tenint en compte els estils de vida, assumint que l'objectiu final és viure millor; per a això cal que els sentiments adquireixin protagonisme i que es persegueixi el perfeccionament de l'ésser humà. L'acceleració i la rapidesa han de donar pas a noves formes de fer política més pausades i reflexives.

En temps de crisi com els actuals, hi ha un retorn a l'economia per sobre de les qüestions identitàries i culturals. La força de la dimensió redistributiva ha de guanyar pes i cal que finalment es reconegui el paper de la dimensió pública. Si la gent jove té un sentit utilitari de les institucions, se'n reduirà la càrrega individualista. Per això la política útil té tanta importància com a mecanisme de combat de la desafecció democràtica entre la gent jove.

7.3. Cercar una joventut feliç

Des de temps llunyans, filòsofs i pensadors –des d'Aristòtil– han reflexionat sobre la recerca de la felicitat com una de les raons que donen sentit a la vida de les persones. D'un temps ençà, han proliferat els estudis sobre la recerca de la felicitat per part d'economistes i científics –des de la psicologia i les neurociències–. Una de les conclusions principals al llarg dels segles és que el poder o els diners –entre altres qüestions materials– no donen la felicitat, que hi ha factors, com ara l'emoció, l'atenció al detall, el gaudi de la recerca, l'expectativa i les relacions personals, que contribueixen decididament a iniciar el camí que pot dur qualsevol individu cap a la felicitat.⁴⁹ És evident, doncs, que la conquesta de la felicitat⁵⁰ –tant personal com pública– comença per un mateix, en detectar els elements que

⁴⁸ LAKOFF, GEORGE (2008): *Puntos de reflexión. Manual del progresista*. Editorial Península.

⁴⁹ PUNSET, E. (2005): *El viaje a la felicidad. Las nuevas claves científicas*, Barcelona: Divulgación científica. Destino.

⁵⁰ RUSSELL, B. (1930): *La conquista de la felicidad*, Barcelona: DeBolsillo.

contribueixen a fer-nos feliços o infeliços. Se sap que la participació comunitària i la implicació en l'espai públic són alguns dels elements que contribueixen a la felicitat.

¿Podem promocionar experiències comunitàries (de barri, de ciutat) que no s'hagin de valorar necessàriament pel nivell de despesa material que comporten, sinó per la felicitat o les emocions positives que pugin desplegar-se en la comunitat?⁵¹ El punt de partida d'un temps personal aprofitat i ple passa per la participació en l'espai públic, de manera que augmenti el benestar subjectiu dels joves. La gestió política i la despesa pública, així com altres decisions de la nova política, s'haurien de plantejar des del principi de màxim benefici per al major nombre de persones; així s'ajustarien millor a les necessitats de la ciutadania, incloent-hi els joves. A més, la transparència de la despesa pública, la disminució del clientelisme polític, la renovació periòdica dels dirigents i el fet de sentir que els polítics comparteixen el poder en la presa de decisions són elements que poden contribuir a reduir decididament la desafecció democràtica que inunda actualment el pensament de la gent jove. Com a conseqüència d'això, una major satisfacció amb la institució pot garantir un major nivell de benestar total; és a dir, una visió positiva pot influir de manera sistemàtica i considerable en la felicitat. Lògicament, si la democràcia és un element important per a les persones, hi ha l'imperatiu ètic per part de qui exerceix un rol polític de realitzar totes aquelles accions encaminades a aprofundir en la seva millora constant.

El punt de partida d'un temps personal aprofitat i ple passa per la participació en l'espai públic, de manera que augmenti el benestar subjectiu dels joves.

ca dels dirigents i el fet de sentir que els polítics comparteixen el poder en la presa de decisions són elements que poden contribuir a reduir decididament la desafecció democràtica que inunda actualment el pensament de la gent jove. Com a conseqüència d'això, una major satisfacció amb la institució pot garantir un major nivell de benestar total; és a dir, una visió positiva pot influir de manera sistemàtica i considerable en la felicitat. Lògicament, si la democràcia és un element important per a les persones, hi ha l'imperatiu ètic per part de qui exerceix un rol polític de realitzar totes aquelles accions encaminades a aprofundir en la seva millora constant.

Les variables principals que fan més feliços els habitants dels països escandinaus se sustenten en el fet que es tracta de països rics, democràtics, ben governats i que ofereixen un ampli ventall de possibilitats i de llibertats. En l'altre extrem se situen els països africans. *La geografia de la felicitat*, d'Eric Weimer,⁵² situa els països escandinaus (especialment Dinamarca, Islàndia i Finlàndia) al capdavant, i els països africans –Tanzània i Zimbabwè– al fons de la taula, deixant els llatins al mig. Curiosament, les societats dels països del nord d'Europa, on els horaris són més racionals, tenen un índex d'igualtat més alt entre homes i dones. I, precisament, això contribueix al fet que tinguin l'índex d'efectivitat més alt de tots els països occidentals. Per tant, no només cal tenir en compte la cohesió social, sinó també la productivitat i l'eficiència empresarial i social.⁵³

Segons Ruut Veenhoven,⁵⁴ la felicitat està relacionada cada cop més amb la participació en organitzacions voluntàries, amb la idea que, tal com deia José Martí, ajudar qui ho necessita no forma part del deure, sinó de la felicitat. A més, Veenhoven assenyala que les persones més felices se solen mostrar més interessades per la política que les infelices. Les opinions d'una persona feliç tendeixen a ser moderades, mentre que els punts de vista

⁵¹ ALCOVERRO: Filosofia i pensament, <<http://www.alcoberro.info>>.

⁵² WEIMER, ERIC: <<http://www.ericweinerbooks.com>>.

⁵³ BERBEL, S. (2009): *Temps de vida, temps de mercat: conciliació o prioritació?* Cornellà de Llobregat: Universitat d'Estiu de les Dones. Recull de ponències.

⁵⁴ VEENHOVEN, R. (inèdit): *Calidad de vida y felicidad: no es exactamente lo mismo*. Fundación Humanismo y Ciencia. Archivo de la felicidad.

extremistes –rebutjats pels antics– sovint estan relacionats amb la gent infeliç. Això també es manifesta en una major tolerància per part de la gent feliç. I això passa perquè les persones felices, que solen dir amb freqüència que planifiquen la seva vida, realment no tenen més projectes en el seu cap que les persones infelices. Malgrat això, hi ha una diferència en la finalitat de les seves fites a la vida. Una persona feliç es preocupa molt més de temes socials (com la família o la societat), mentre que una persona infeliç es preocupa de qüestions relacionades amb la seva professió. Per a un gran nombre de persones, doncs, creure en una causa és una font de felicitat. Segons Russell, el secret de la felicitat consisteix a tenir uns interessos personals ben amplis: com més coses siguin de l'interès d'una persona, més oportunitats de ser feliç tindrà.

Cal, doncs, un nou marc de referència. L'allunyament de l'espiritualitat al món occidental i la pèrdua de valors menen necessàriament a deixar de trobar sentit a tot allò que fem. Per això, entre altres motius, el sistema s'ha apropiat del temps dels ciutadans. L'economia ha d'integrar aspectes que vagin més enllà de la convencionalitat. L'economia resisteix, de moment, però molts individus no. Cal una utopia que substitueixi les que s'han perdut. La febre de l'or no ha desaparegut encara; el crac del 29, les crisis financeres del sud-est asiàtic, de l'Amèrica Llatina, la fallida de les punt.com i, ara, el temps. El món, però, és ple de persones amb capacitat per no sumar-se a la bogeria i el frenesí.⁵⁵

7.4. Donar valor al temps de la vida quotidiana

L'etapa juvenil té unes característiques pròpies que fan necessari que es reconegui aquest període vital com una etapa autònoma –i, per tant, amb uns usos socials del temps específics–, i no només com un trànsit cap a l'etapa adulta. Les polítiques de joventut s'han de dissenyar des d'una perspectiva global, amb capacitat de posar en relació la dimensió pròpia que configura la realitat de les persones joves i, alhora, de vincular la dimensió estructural de l'ús del temps.

En aquest sentit, l'objectiu se centraria a promoure la ciutadania plena i a fomentar l'adquisició de les competències necessàries per a un ús òptim i satisfactori del temps de la vida quotidiana. És només d'aquesta manera, treballant des d'una perspectiva integral, que es pot donar cobertura i interrelacionar els usos del temps en els diversos àmbits i necessitats de la vida de la gent jove, de manera que es garanteixi correctament l'emancipació. El foment d'una educació integral dels adolescents que reforci el sentit del control personal, la llibertat d'elecció i la consciència sobre l'ús del seu temps, du els joves a trobar les eines que els permetin donar un sentit a la vida i que aquesta sigui preferentment activa i estimulante.

⁵⁵ TRIAS DE BES, F. (2005): *El venedor de temps. Una sàtira sobre el sistema econòmic*. Barcelona: Empresa activa. Barcelona.

Propostes innovadores:

- **Incorporar continguts educatius als estudis formals de primària, secundària i universitat, per tal de treballar conscientment l'ús del temps per part de la gent jove.**
- **Realitzar campanyes perquè els entorns familiars tinguin en consideració la importància de la qualitat del temps de la vida quotidiana per als infants i joves.**
- **Fomentar que les accions en polítiques de joventut mantinguin un equilibri permanent entre la visió eudemònica i la visió hedonista de la vida, de manera que la tria del jove permeti combinar diverses emocions, com ara l'alegria i la satisfacció, amb l'esforç, que normalment no reporta una recompensa immediata.**
- **Promoure la participació activa dels joves en institucions generadores d'entorns positius, que permetin el creixement en llibertat i que ofereixin oportunitats per exercir-la. El caràcter democràtic, lliurepensador, transparent, obert, formatiu són trets característics davant el sectarisme, l'adoctrinament o la coacció en la presa de decisions que, d'altra banda, és rebutjada ràpidament per la gent jove.**

7.5. Facilitar l'aprenentatge sobre l'ús del temps

Tal com proposa Enrique Gil Calvo, les polítiques juvenils s'haurien d'inspirar en el model francès o renà, en comptes de reforçar el model mediterrani basat en una construcció social familista. Per això s'ha de prioritzar, en primer lloc, que es faciliti la primera fase del procés d'emancipació, ajudant els joves a iniciar l'abandonament primerenc de la llar progenitora mitjançant polítiques d'habitatge col·lectiu de lloguer subvencionat perquè aprenguin a responsabilitzar-se de la pròpia autonomia personal. Després, quan els joves hagin adquirit per pròpia experiència una responsabilitat autònoma suficient, arribarà l'hora de facilitar-los la futura inserció adulta, que ja no demanarà el mateix nivell de protecció pública.⁵⁶

Propostes innovadores:

- **Incentivar la mobilitat residencial i geogràfica (inspirat en el programa d'Erasmus), aplicada a la sortida de la llar familiar, perquè aquesta es produeixi de manera definitiva.**

⁵⁶ DIVERSOS AUTORS (2007): *Joventut i polítiques de joventut, 25 aportacions*. Col·lecció Documents de Treball, núm. 9. Àrea d'Igualtat i Ciutadania. Diputació de Barcelona.

- **Penalitzar fiscalment les famílies que «protegeixen» els joves i que frenen la seva emancipació.**
- **Apostar per la mobilitat euromediterrània de joves estudiants universitaris i de formació professional, així com de joves treballadors.**

7.6. Fomentar la igualtat d'oportunitats: combatre l'atur

La millor forma de combatre l'atur i trobar un camí cap a la llibertat és a través de l'educació i la formació. Cal evitar la desorientació entre els joves i que perdin el temps amb decisions errònies en àmbits tan importants com la formació i la transició cap a l'accés al treball. Per això són importants els programes d'orientació acadèmica i d'inserció laboral: permeten que els joves prenguin un camí d'acord amb les seves competències i motivacions. Tenir la sensació que no s'ha perdut el temps i que s'han aconseguit els objectius vitals cobra especial rellevància entre la gent jove en el seu difícil camí cap a l'emancipació. Ara bé, els joves llicenciats experimenten una gran frustració, perquè estan preparats i s'han especialitzat en un àmbit determinat. No obstant això, en una societat altament competitiva, sembla que res no és suficient i que el nivell d'exigència és inabastable; per començar, perquè els joves tenen molts coneixements teòrics, però no disposen del saber pràctic propi de l'experiència, el qual s'exigeix com a requisit per optar a molts llocs de treball. La desocupació juvenil comporta desesperança i tristesa social, ja que els joves tenen una gran capacitat creativa i il·lusions per aportar nous projectes a una empresa, sense oblidar que són molts els joves llicenciats que treballen en alguna cosa diferent de l'àrea en què s'han format.

Propostes innovadores:

- **Ampliar els estudis obligatoris fins als 18 anys, de manera que millorin les possibilitats dels joves majors de 16 anys que no han finalitzat amb èxit els estudis obligatoris.**
- **Fomentar un programa ambiciós de formació en idiomes que permeti a la gent jove ser més competitiva.**
- **Retornar a un sistema d'educació medieval de les associacions gremials basat en l'aprenentatge dual, on s'alterna l'educació a l'escola i l'aprenentatge remunerat a l'empresa.**
- **Potenciar programes de cooperativisme i d'emprenedoria com a fórmules d'autoocupació i d'autorealització de la gent jove. Cal suprimir i agilitzar els tràmits que fan perdre molt de temps i que són un desincentiu.**

- **Reforçar totes les iniciatives que permetin incentivar la igualtat entre les dones i els homes joves com a garantia de la plenitud ciutadana dels dos gèneres.**
- **Consolidar els canals que permetin posar en contacte qui ofereix feina i qui en demana, per tal d'agilitzar i facilitar el procés de cercar feina, ja que actualment la massiva diversitat de canals ho dificulta.**

7.7. Promoure l'educació cívica: apostar per l'associacionisme juvenil

Les associacions juvenils són un dels motors de cohesió social en barris i pobles. Centres d'esplais, agrupaments escoltes, sindicats d'estudiants, casals i grups de joves, grups de cooperació i solidaritat, ecologistes, ateneus, agrupacions de cultura popular i tradicional, etc. tenen una característica compartida: sorgeixen com a projectes transformadors duts a terme des del compromís altruista per part de persones que comparteixen un ideari i un objectiu. La manera de dur a terme aquest ideari canvia, però la característica principal és que sempre té lloc des del treball voluntari. L'associacionisme juvenil fa una important contribució al funcionament d'una societat democràtica. Les associacions són espais privilegiats perquè la gent jove que hi està vinculada s'impliqui en la transformació d'allò que no li agrada, tant en el seu entorn més immediat com en el més llunyà.

D'aquesta manera es generen mecanismes d'implicació i participació que esdevenen imprescindibles per millorar la qualitat de la democràcia. Les associacions també uneixen joves de diferents orígens i sensibilitats al voltant d'un projecte compartit, fent realitat la convivència entre persones de diferents entorns i estimulants relacions que a la llarga contribueixen a enfortir el teixit social juvenil del territori proper: les entitats, per tant, fan «Barri» o «Poble», en majúscules. A l'hora de construir una societat oberta, caldrà que se situïn els valors compartits ben amunt en l'ordre de prioritats. Només així es construirà un espai públic plural, acollidor per a tothom que el respecti i l'alimenti. De diverses aportacions en podrà sorgir una ètica civil. Per això és cabdal expandir els confins de la llibertat i reforçar la ciutadania, en forma de política de societat civil, adreçada a promoure un teixit ric i variat d'associacions polítiques, sindicals, culturals, de veïnatge, d'ajuda recíproca, i afavorir tant com sigui possible la participació dels ciutadans en l'autogovern.

Propostes innovadores:

- **Promoure una política de societat civil que ofereixi a la gent jove la possibilitat de sentir la responsabilitat civil per mitjà de la participació voluntària en un ampli ventall d'associacions.**

- **Permetre que sigui possible compaginar el compromís associatiu amb els estudis o la feina, aplicant certs criteris de flexibilitat horària i reconeixent la tasca voluntària.**
- **Cercar el reconeixement a escala social i laboral de la tasca associativa i participativa per tal de fer més flexibles els horaris.**
- **Treballar en l'espai educatiu des de l'educació primària perquè la participació constitueixi un element cabdal en el desenvolupament personal i en la transformació de l'entorn.**

7.8. Recuperar la memòria

Hobsbawn considera que res no es presenta més antic i lligat a un passat immemorial que tot allò que envolta la monarquia britànica en les seves manifestacions cerimonials públiques. El que la majoria de la gent no sap és que es tracta d'un producte de finals del segle XIX i principis del XX. Sovint, les tradicions o els costums que semblen o reclamen ser vells són bastant recents en origen i, a vegades, inventats. En aquest sentit, hi ha un descoïxement generalitzat entre la gent jove sobre el perquè del desajust del fus horari, de la jornada de treball insòlita i del calendari poc productiu. Un dels reptes a través de les polítiques de joventut que tinguin en compte la perspectiva del temps és el fet de promoure la recuperació de la memòria. Serà la manera de fer que aquests joves tornin, no només el que ja sabien generacions precedents del primer terç del segle passat, sinó que puguin dur a terme els canvis necessaris i desitjables.

Propostes innovadores:

- **Fer una campanya institucional amb la implicació del teixit juvenil que permeti estendre entre la ciutadania que els usos del temps actuals són una tradició recent. Associar l'adaptació de l'estructura horària europea a joventut, renovació i modernitat.**

7.9. Combatre els consumismes

Cal combatre els consumismes fent que la societat prengui consciència de la importància dels problemes personals i socials derivats de l'addicció a la compra compulsiva, de la manca d'autocontrol i de la responsabilitat en el consum d'alcohol i tabac, així com de la despesa personal que representen. S'han de fer campanyes específiques de sensibilització i prevenció. S'ha d'intensificar l'educació d'infants i joves com a consumidors responsables, de manera que es redueixin els trets psicològics específics que combinen el

fet de ser «capritxós» amb la impulsivitat, l'habilitat i un nivell alt d'ansietat. Cal fomentar les activitats d'oci no consumista, com l'associacionisme educatiu o cultural, la pràctica d'esport o el consum d'activitats culturals contra la insatisfacció personal, la sensació de tedi o avorriment i la manca freqüent d'al·licients no consumistes. En aquest sentit, el paper dels pares és fonamental a l'hora d'escollir l'estil de vida dels infants –futurs joves– i en l'acceptació o no de valors consumistes, així com en la vulnerabilitat psicològica vers els missatges que relacionen diferents consums amb la felicitat, l'èxit social i el prestigi personal. També és determinant l'eradicació d'alguns models de publicitat que generen confusió o engany sobre els diferents paradisos artificials. Cal evitar l'atracció pels estímuls de consum, com passar el temps en hipermercats i grans centres comercials, i veure anuncis sobre vides falses i artificials. I cal evitar el consum sistemàtic d'alcohol i de drogues en la recerca de la felicitat presentista.

Propostes innovadores:

- **Treballar per afavorir que l'ús del temps vagi encaminat cap a una integració de la gent jove en un context vital en què hi hagi una bona acollida social. Promoure la participació en activitats associatives, lúdico-educatives, en intercanvis lingüístics i culturals, etc.**
- **Potenciar campanyes educatives que combatin decididament amb noves formes d'ús del temps lliure l'enfocament hegemònic de consum de l'oci juvenil (com s'està aconseguint amb el tabac).**

7.10. Aprendre a conviure a les ciutats

Amb el nom de *Joves i Nit*, la Fundació Jaume Bofill impulsa el 2006, conjuntament amb el Consell de la Joventut de Barcelona (CJB), la Federació de Veïns de Barcelona (FAVB) i l'Ajuntament de Barcelona una consulta a la gent jove sobre l'ús social de la nit. Segons l'estudi, la gent jove aposta clarament per una ciutat que integri els establiments d'oci en les seves places i carrers, que ofereixi un oci proper, distribuït equitativament pels diferents barris, afavorint així una ciutat compacta i cohesionada. Es valora la idea d'una ciutat oberta, en què els espais públics es puguin fer servir a la nit per gaudir d'un oci diferent, però a la vegada són conscients que cal posar limitacions a aquest ús i que cal treballar per conciliar els interessos, sovint contraposats, dels diferents actors implicats, particularment els veïns (que defensen el seu dret a descansar) i els joves (que defensen el seu dret a divertir-se). També es proposa un oci més assequible econòmicament, i es crítica la imatge que es publicita de la ciutat, que té clares conseqüències en els preus i en la massificació d'algunes zones, com ara Gràcia i Ciutat Vella. A més a més, es demana a l'Administració que s'impliqui en l'oci nocturn mitjançant l'oferta directa d'activitats, el suport a iniciatives dels matei-

xos joves i la col·laboració amb el mercat per promocionar activitats diferents de les que s'ofereixen tradicionalment. Es posa l'accent en què es puguin utilitzar els equipaments públics a la nit per fer-hi activitats, especialment els centres cívics i els equipaments de joves. També es proposa l'obertura dels equipaments esportius i es considera positiu que s'obrin les biblioteques i les sales d'estudi.

Propostes innovadores:

- **Prioritzar l'aposta política pel transport públic nocturn, concretada en l'ampliació de l'horari del metro a la nit, sobretot de dijous a dissabte, i en la potenciació de la xarxa d'autobusos nocturns.**
- **Demandar fermesa a l'Administració a l'hora de fer complir les normatives vigents pel que fa a la salut, la seguretat i el dret d'admissió als locals.**
- **Ampliar els horaris dels equipaments municipals demanats per la gent jove, de manera que s'hi puguin dur a terme activitats juvenils (estudi, pràctica esportiva, concerts, etc.). Visibilitzar l'existència de l'oferta.**

GLOSSARI

Assignació del temps: implica la decisió entorn a les hores que l'individu dedica a cadascuna de les diferents activitats. Tradicionalment s'estableixen tres tipus de temps: laboral, familiar i personal. Aquí s'hi afegeix el social, que fa referència a la dimensió política i de compromís comunitari.

Associacionisme juvenil: model d'educació que garanteix la participació dels joves en els processos de presa de decisions mitjançant estructures democràtiques; fa una aportació social de qualitat en l'educació en la ciutadania, com a expressió d'una voluntat explícita de servei i de participació en la construcció del país; no persegueix cap mena de finalitat lucrativa, ni de caràcter individual ni col·lectiu.

Conciliació: possibilitat de fer compatible l'espai laboral, el familiar i el social. S'estableixen polítiques orientades a facilitar-la. Paradigma que neix amb la revolució silenciosa; és a dir, amb la incorporació de la dona al mercat de treball.

Contracte social: expressió emprada en filosofia, ciència política i sociologia en al·lusió a un acord, real o hipotètic, realitzat al si d'un grup per part dels seus membres, com, per exemple, el que s'adquireix en un estat amb relació als drets i deures d'aquest i els dels seus ciutadans. Es parteix de la idea que tots els membres del grup estan d'acord, per voluntat pròpia, amb el contracte social, i en virtut d'això romanen en el grup.

Desafecció democràtica: de l'anglès *democratic disaffection*, és la manca d'adhesió, l'oposició o el desinterès per alguna qüestió o persona; en aquest cas, cap a la cosa pública. Dit d'una altra manera, és la constatació de l'allunyament ciutadà de l'espai públic.

Educació cívica: fa referència al coneixement i la comprensió de normes que regulen la vida social i la formació en valors i actituds socials. És fonamental per a la formació de la ciutadania jove activa i conscient dels processos polítics que es duen a terme en una comunitat local o en un país.

Emancipació juvenil: la capacitat dels joves de construir un projecte de vida propi basat en l'autonomia personal i en l'exercici de la plena ciutadania.

Família: grup de persones que comparteixen una casa i les seves rendes; una família pot estar formada per una sola persona.

Felicitat: estat emocional que vol dir sentir-se bé, gaudir de la vida i desitjar que aquest sentiment es mantingui. És l'absència de por. Es plantegen nous paradigmes, com l'economia de la felicitat, que estaria en sintonia amb el nou paradigma de política útil, basat en una felicitat entesa com a benestar mesurable.

Fus horari: cadascun dels vint-i-quatre fusos convencionals en què s'ha dividit la Terra per a la unificació de l'hora internacional.

Igualtat d'oportunitats: és una forma de justícia social que propugna que un sistema és socialment just quan totes les persones tenen bàsicament les mateixes possibilitats d'accedir al benestar social i disposen dels mateixos drets polítics i civils.

Joves o persones joves: amb caràcter general, el conjunt de persones d'entre setze i vint-i-nou anys d'edat, amb residència a Catalunya. Amb caràcter específic, en algunes polítiques es poden ampliar aquests límits d'edat per tal d'adaptar-los a la realitat social i als objectius a assolir.

Moviment Slow: corrent cultural que promou calmar les activitats humanes. Proposa prendre el control del temps, donant prioritat a les activitats que contribueixen al desenvolupament de les persones. Les coses més importants de la vida no haurien d'accelerar-se, malgrat l'important presència de la tecnologia.

Nous usos del temps: és el paradigma a partir del qual es proposa una nova manera d'organitzar socialment la realitat quotidiana: temps laboral, familiar, personal i social. Aquesta idea supera el paradigma de la conciliació, i responsabilitza les polítiques del temps de qüestions troncal, com ara l'enfortiment de les polítiques de benestar.

Nova condició juvenil: és una visió sociològica i antropològica de la joventut que es refereix tant a l'estructura social com als valors i a la cultura. Aquest paradigma comporta el naixement de les polítiques afirmatives a finals dels anys noranta.

Participació juvenil: el conjunt d'accions i de processos que generen capacitat en els joves per decidir el seu entorn, les seves relacions i les seves possibilitats de desenvolupament personal i col·lectiu, per intervenir-hi i transformar-los.

Política útil: nou paradigma que té com a finalitat buscar el màxim de benefici per al major nombre de persones; és a dir, planteja accions que tinguin un interès general, d'acord amb el principi del bé comú. Pretén l'aplicació del principi d'imparcialitat, com a arquitectura de govern de societats plurals com les actuals; és a dir, tothom és igual. La felicitat constitueix el bé en última instància.

Polítiques de joventut: les intervencions dels agents que atenen les necessitats en els diversos àmbits de la vida de les persones joves, especialment les que es troben en una situació de més vulnerabilitat social. S'estableixen tres grans paradigmes: adultocràtiques, postmodernes i emancipadores.

Polítiques del temps: estratègies i mesures encaminades a contrarestar l'excés de pes del temps de treball per davant del temps per descansar o per a activitats personals. S'estableixen tres grans models de polítiques del temps: les velles, les noves i les novíssimes.

Revolució humanista: període incipient que hauria de generar un canvi de valors en la societat davant els efectes de la crisi devastadora. La demanda de temps hauria de ser el factor clau per sobre del diner.

Revolució Industrial: període que comprèn el conjunt de canvis econòmics (capitalisme), socials (ordre burgès) i tecnològics que es van produir inicialment a la Gran Bretanya durant la segona meitat del segle XVIII. Aquests fenòmens han condicionat el món fins a la revolució de les TIC.

Revolució silenciosa: període vigent que comprèn la incorporació progressiva de la dona al mercat de treball i que modifica considerablement l'estructura social i econòmica.

Temps: concepte de difícil definició que l'autor no s'atreveix a definir ni al glossari.

Utilitarisme: ètica que considera que la finalitat de l'acció humana –específicament la felicitat– s'aconsegueix a través de les accions humanes. Està vinculada a la realització d'accions útils. D'una manera simplificadora, es podria definir com l'ètica que afirma que és bo allò que ens és útil per ser feliços.

BIBLIOGRAFIA

Assaigs, estudis i articles:

ALBIGES, B. I ALTRES (2000): *Crisi del treball i emergència de noves formes de subjectivitat laboral en els joves*. Col·lecció Aportacions, núm. 24. Observatori Català de la Joventut. Barcelona: Generalitat de Catalunya.

AJUNTAMENT DE BARCELONA (2006): *Congreso internacional del tiempo, ciudadanía y municipio. 24, 25 y 26 de mayo de 2006. Conclusiones generales*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona. Regidoria dels Usos del Temps. Diputació de Barcelona.

AJUNTAMENT DE BARCELONA (2006): *La nit, l'oci i l'espai públic, propostes de la gent jove de Barcelona*. Barcelona: Regidoria de Joventut.

BAYÓN, O. (2010): *El futur de les polítiques de joventut. 50 idees per millorar la vida dels joves*. Barcelona: Informes FRC, núm. 3. Fundació Rafael Campalans.

BERBEL, S. (2009): *Temps de vida, temps de mercat: conciliació o prioritza-ció?* Cornellà de Llobregat: Universitat d'Estiu de les Dones. Recull de ponències.

BERTRANA, X. (inèdit): *L'evolució de l'estat*. Polítiques sociolaborals. Ciències del Treball. Universitat de Barcelona.

BRETONES, XAVIER (2007): *Superant la postmodernitat. La revolució sense passamuntanyes*. Espai de Llibertat, núm. 46. Barcelona: Fundació Ferrer i Guàrdia.

- BUQUERAS, I. (2006): *Tiempo al tiempo. Un nuevo método de organización y utilización del tiempo*. Barcelona: Planeta Prácticos.
- CARDÚS, S. (2003): *Propostes d'intervenció per a la conciliació d'horaris familiars, escolars i laborals*. Barcelona: Departament de Benestar Social. Generalitat de Catalunya.
- CASAL, J. I ALTRES (2004): *Enquesta dels Joves a Catalunya 2002*. Col·lecció Estudis, núm. 13. Observatori Català de la Joventut. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- CEBALLOS, A. CEBALLOS, D. (inèdit): *Control del tiempo: la organización social del tiempo*.
- COMISSIÓ D'IGUALTAT I DEL TEMPS DE TREBALL. CONSELL DE RELACIONS LABORALS DE CATALUNYA (2009): *Recomanacions a la negociació col·lectiva en matèria de gestió del temps de les persones treballadores*. Barcelona: Departament de Treball. Generalitat de Catalunya.
- COMPTA, V. (2006): *La mare dels ous del calendari. Breu apunt*. Barcelona: Pensament Laic i Progressista. MLP edicions. Barcelona: Fundació Ferrer i Guàrdia.
- CONSEJO DE LA JUVENTUD DE ESPAÑA (2000): *Cultura participativa y asociacionismo juvenil*. Madrid: Consejo de la Juventud de España.
- CONSELL CATALÀ DEL LLIBRE INFANTIL I JUVENIL (2010): *Hàbits de lectura dels infants i joves de Catalunya*.
- CONSELL NACIONAL DE LA JOVENTUT DE CATALUNYA (CNJC) (2001): *186 propostes per a la promoció de l'associacionisme juvenil. Per una democràcia participativa*. Barcelona: Consell Nacional de la Joventut de Catalunya (CNJC).
- CORTINA, A. (2002): *Por una ética del consumo*. Madrid: Editorial Taurus.
- DIPUTACIÓ DE BARCELONA (2006): *L'ús social del temps a Barcelona*. Barcelona: Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona (IERMB).
- DIPUTACIÓ DE BARCELONA (2006): *50 bones pràctiques en els nous usos socials del temps a l'Administració local i a l'empresa*. Àrea d'Igualtat i Ciutadania. Barcelona: Diputació de Barcelona.
- DIVERSOS AUTORS (2010): *IV Congreso nacional para racionalizar los horarios españoles. Conciliando la igualdad. Valencia, 17 y 18 de noviembre de 2009. Tiempos para todos*. Madrid: Asociación la Racionalización de los Horarios Españoles (ARHOE).
- DIVERSOS AUTORS (2000): *Jornada sobre Espais i Equipaments per a Joves. 28 d'octubre*. Barcelona: Consell de la Joventut de Barcelona (CJB).

DIVERSOS AUTORS (2007): *Joventut i polítiques de joventut, 25 aportacions*. Col·lecció Documents de Treball, núm.9. Sèrie Igualtat i Ciutadania. Barcelona: Diputació de Barcelona.

DIVERSOS AUTORS (1999): *Les polítiques afirmatives*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona. Diputació de Barcelona.

DIVERSOS AUTORS (2009): *Youth in Europe. A statistic portrait*. Eurostat.

DIVERSOS AUTORS (2010): *Jóvenes Españoles 2010*. Madrid: Fundación SM.

DURAN, A. (2007): *El valor del tiempo. ¿Cuántas horas le faltan al día?* Madrid: Espasa Calpe, DL.

DURAN, A., ROGERO J. (2009): *La investigación sobre el uso del tiempo*. Cuadernos metodológicos. Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas (CIS).

ESPEITX, E. (2005): *Els comportaments alimentaris dels joves en procés d'emancipació*. Col·lecció Estudis 18. Observatori de Joventut de Catalunya. Barcelona: Generalitat de Catalunya.

FEDERACIÓN DE GREMIOS DE EDITORES DE ESPAÑA (2010): *Hábitos de lectura y compra de libros en España*.

FEIXA, C. (2001): *Generació @. La joventut de l'era digital*. Col·lecció Aportacions, núm.12. Secretaria General de Joventut. Generalitat de Catalunya.

FERNÁNDEZ, M., MENA, L., RIVIERE, J. (2010): *Fracaso y abandono escolar en España*. Colección Estudios Sociales, núm. 29. Barcelona: La Caixa.

FREIXA, C. (2010): *Para qué sirven las fiestas navideñas*, www.hora25global.com.

GENERALITAT DE CATALUNYA (2008): *Acord estratègic per a la internacionalització, la qualitat de l'ocupació i la competitivitat de l'economia catalana 2008-2011*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.

GENERALITAT DE CATALUNYA (2008): *Fòrum català de persones expertes per a un repartiment igualitari del temps de treball. Metodologia, conclusions i propostes*. Barcelona: Departament de treball.

GENERALITAT DE CATALUNYA (2009): *Pla estratègic sobre els usos i la gestió dels temps a la vida quotidiana (2008-2018)*. Barcelona: Departament d'Acció Social i Ciutadania.

GUTIÉRREZ-RUBÍ, A. (2010): *El espíritu de la política*. FRC. Barcelona: Fundació Rafael Campalans.

GWIAZDZINSK, L. (2009): *La clau dels temps. De la gestió del temps quotidià a un nou urbanisme del temps*. Barcelona: Papers 49. Temps i territori. Les

- polítiques del temps a les ciutats. Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona.
- HEIDEGGER, M. (2006): *El concepto del tiempo*. Madrid: Minima Trotta.
- HONORÉ, C. (2008): *Elogio a la lentitud. Un movimiento al alcance mundial cuestiona el culto a la velocidad*. Barcelona: RBA Bolsillo.
- JUDT, T. (2010): *El món no se'n surt. Un tractat sobre els malestars del present*. La Magrana. Barcelona: RBA Llibres.
- KLEIN, É. (2005): *¿Existe el tiempo?* Madrid: Las manzanas del saber. Ediciones Akal.
- KRUGMAN, P. (2008): *El retorno de la economía de la depresión*. Barcelona: Editorial Crítica.
- LAFARGUE, P. (2004): *El derecho a la pereza*. Edición de Manuel Pérez Ledesma. Barcelona: Editorial Fundamentos.
- LAKOFF, G. (2008): *Puntos de reflexión. Manual del progresista*. Madrid: Editorial Península.
- LAYARD, R. (2005): *La felicidad. Lecciones de una nueva ciencia*. Madrid: Taurus. Santillana.
- LOP, I., VALLS, C. (2006): *Joves i nit: un procés de participació amb joves*. Col·lecció Finestra Oberta, núm. 49. Barcelona: Fundació Jaume Bofill.
- MARTÍN, GEMMA (1998): *Els fonaments de l'animació sociocultural*. Espai de Llibertat, núm. 12. Barcelona: Fundació Ferrer i Guàrdia.
- MATTIO, P. (2006): *50 bones pràctiques en els nous usos socials del temps a l'Administració local i a l'empresa. Àrea d'Igualtat i Ciutadania*. Barcelona: Diputació de Barcelona.
- MIGUÉLEZ, F., TORNOS, T. (dir.) (2000): *Temps i ciutat*. Barcelona: Consell Econòmic i Social de Barcelona (CESB).
- MIRET P. I ALTRES (2008): *Enquesta a la joventut de Catalunya 2007: una anàlisi de les transicions educatives, domiciliars i familiars*. Col·lecció Estudis, núm. 24. Observatori Català de la Joventut. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- MIRET, P. *Emancipació domiciliar, laboral i familiar dels joves a Catalunya 2004*. Col·lecció Aportacions, núm. 25. Observatori Català de la Joventut. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- MOLINA, V. (2006): *La república en els cors. El cor de la república*. Barcelona: Pensament Laic i Progressista. MLP edicions. Barcelona: Fundació Ferrer i Guàrdia.

- MOLINA, V. (2004): *El dret a la mandra*. Barcelona: Espai de Llibertat, núm.34. Barcelona: Fundació Ferrer i Guàrdia.
- MOHEDANO, F. (2011): *Estudio sobre los usos del tiempo y la percepción de la felicidad. ¿El horario flexible en el trabajo y la práctica de voluntariado influyen en la percepción de felicidad de las personas?* Universidad de Cádiz.
- MOHEDANO, F., PONT, J. F. (2007): *Joves escoltes i francmaçons adults*. Premià: El Clavell.
- MORENO, L., SARASA, S. (1992): *Génesis y desarrollo del estado del bienestar en España*. Madrid: Instituto de Estudios Sociales Avanzados (CSIC).
- MORENO, S. (2009): *El tiempo de trabajo: de la jaula dorada a la libertad azarosa*. Cuadernos de Relaciones Laborales. Vol. 28.
- PÉREZ TAPIAS, J. A. (2009): «La desafección política: crisis de la participación democrática», en el monogràfic *La desafecció*. FRC. Barcelona: Fundació Rafael Campalans.
- PIGEM, J. (2009): *Buena crisis. Hacia un mundo postmaterialista*. Barcelona: Editorial Kairós.
- PUNSET, E. (2005): *El viaje a la felicidad. Las nuevas claves científicas*. Barcelona: Divulgación científica. Destino.
- RECIO, C., MÉNDEZ, E., ALTÉS, J. (2009): *Los bancos del tiempo. Experiencias de intercambio no monetario*. Colección Acción Comunitaria. Barcelona: Editorial Graó.
- RUBIO, À. (2010): *Generación digital: patrones de consumo de Internet, cultura juvenil y cambio social*, a la Revista, núm. 88. Juventud y nuevos medios de comunicación. Revista Estudios de Juventud. Madrid: INJUVE.
- RUIZ, F. X. (2010): *Ciudadania i discursos de la desafecció política a Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- RUSSELL, B. (1930): *La conquista de la felicidad*. Barcelona: DeBolsillo.
- SELIGMAN, M. (2003): *La felicidad auténtica*. Barcelona: Vergara.
- SERNA, J. (2009): *Somos tiempo. Crítica a la simplificación del tiempo en Occidente*. Barcelona: Anthropos.
- SERRACANT, P., SOLER R., SALVADOR, A., MIRET, P. (2007): *Enquesta dels joves catalans 2007*. Col·lecció Estudis, núm. 24. Observatori Català de la Joventut. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- SERRACANT, P.; SOLER, R. (2009): *La joventut catalana al segle XXI, una anàlisi del sistema d'indicadors sobre la joventut a Catalunya*. Observatori Català de la Joventut. Barcelona: Generalitat de Catalunya.

- TORNOS, T. (2002): *¿Tenemos tiempo para vivir?* Barcelona: *La Vanguardia*, 24 de novembre.
- TORNOS, T., BORRÀS V., MORENO S., RECIO C. (2003): *Les polítiques de temps a Europa*. Centre d'estudis sociològics sobre la vida quotidiana i el treball (QUIT). Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona (UAB). Papers 49.
- TORNOS, T. (2003): *Les polítiques del temps: un repte per a les polítiques de l'estat del benestar*. Barcelona: Fundació Nous Horitzons.
- TORNOS, T. (2006): *Les polítiques del temps: un debat obert*. Barcelona: Regidoria dels Usos Socials del Temps. Ajuntament de Barcelona.
- TRIAS DE BES, F. (2005): *El venedor de temps. Una sàtira sobre el sistema econòmic*. Barcelona: Empresa activa.
- VAN DEL VELDE, C. (2008): *Fer-se adult. Sociologia comparada de la joventut a Europa*. Col·lecció Aportacions, núm. 34. Observatori Català de la Joventut. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- VEENHOVEN, R. (inèdit): *Calidad de vida y felicidad: No es exactamente lo mismo*. Fundación Humanismo y Ciencia. Archivo de la felicidad.
- VILLANUEVA, J. (inèdit): *Les tres plagues de l'associacionisme*. Escola Lliure El Sol.
- VIROLI, M. (2007): *Republicanisme*. Idees. Assaig breu. 17. Centre d'Estudis de Temes Contemporanis (CCCB). Barcelona: Angle Editorial.

PÀGINES WEB I RECURSOS A LA XARXA:

Ajuntament de Barcelona: <<http://www.bcn.cat>>
Alcoberro. Filosofia i Pensament: <<http://www.alcoberro.info>>
American Academy of Pediatrics: <<http://www.aap.org>>
American Psychological Association: <<http://www.apa.org>>
Anuari sociolaboral: <<http://www.anuarisociolaboral.cat>>
Àrea d'Igualtat i Ciutadania. Diputació de Barcelona:
<<http://www.diba.cat>>
Baròmetre de la Comunicació i la Cultura: <<http://www.fundacc.org>>
Cadena SER: <<http://www.hora25global.com>>
Centro de Investigaciones Sociológicas (CIS): <<http://www.cis.es>>
Città Slow: <<http://www.cittaslow.net>>
ComScore: <<http://www.comscore.com/es>>
Congrés del Temps: <<http://www.congresdeltemps.cat>>
Consejo de la Juventud de España (CJE): <<http://www.cje.org>>
Consell d'Associacions de Barcelona (CAB): <<http://www.cab.cat>>
Consell de la Joventut de Barcelona (CJB): <<http://www.cjb.cat>>
Consell Nacional de la Joventut de Catalunya (CNJC):
<<http://www.cnjc.cat>>
Departament de Treball. Generalitat de Catalunya:
<<http://www.gencat.cat/treball>>
El País: <<http://www.elpais.com>>
El Periódico: <<http://www.elperiodico.cat>>

Encuesta de Población Activa (EPA): <<http://www.ine.es>>
Eric Weimar: <www.ericweinerbooks.com>
Espai de Llibertat: <<http://www.laic.org/espai>>
European Commission: <<http://ec.europa.eu/social>>
Eurofound: <<http://www.eurofound.europa.eu>>
Eurostat: <<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal>>
Fundació Ferrer i Guàrdia: <<http://www.laic.org>>
IESE Business School: <<http://www.iese.edu>>
Institut Català de les Dones. Generalitat de Catalunya:
<<http://www.gencat.cat/icdona>>
Institut d'Anàlisi Social i Polítiques Públiques (IASPP):
<<http://www.laic.org>>
Instituto Nacional de Estadística: <<http://www.ine.es>>
Instituto de la Felicidad de Coca-Cola:
<<http://www.institutodelafelicidad.com>>
La Vanguardia: <<http://www.lavanguardia.es>>
Megaspóra: <<http://www.megaspóra.es>>
Observatori Català de la Joventut: <<http://www.gencat.cat/joventut/sijove>>
Observatori Europeu de les Drogues i les Toxicomanies:
<<http://www.emcdda.europa.eu>>
Psicologia Positiva: <<http://psicologia-positiva.com>>
Rational Time: <<http://rationalttime.blogspot.com>>
Secretaria General de l'Esport: <<http://www.gencat.cat/esport>>
Una hora menos: <<http://hora-1.blogspot.com>>
Universitat d'Essex: <<http://www.essex.ac.uk>>
Vicenç Navarro: <<http://www.vnavarro.org>>
World Database of Happiness: <<http://worlddatabaseofhappiness.eur.nl>>

RESUMEN:

Juventud y tiempo: hacia una política utilitarista cuestiona la creencia bastante extendida de que la gente joven dispone de «todo el tiempo del mundo», y para ello recurre al estudio de los usos sociales del tiempo laboral, personal, social y familiar propios de la juventud.

En primer lugar efectúa una breve aproximación a las políticas del tiempo, así como un repaso del concepto de juventud y de las políticas que se han derivado del mismo a lo largo de los últimos treinta años, teniendo en cuenta la perspectiva del tiempo. En segundo lugar estudia los usos sociales del tiempo propios de la gente joven, para terminar invitando a la construcción de un nuevo paradigma inspirado en los fundamentos utilitaristas.

Este nuevo paradigma debe permitir plantear políticas de juventud que tomen en consideración la perspectiva del tiempo, además de llevar a la práctica una política útil que incida en «la felicidad» de la gente joven partiendo de un doble combate: mejorar el bienestar cotidiano y erradicar la desafección democrática hacia la cosa pública.

SUMMARY:

Youth and Time: Towards a Utilitarian Policy questions the rather widespread belief that young people have “all the time in the world”, and does so through a study of the social uses of working, personal, social and family time typical of young people.

Firstly, it offers a brief overview of time policies and a review of the concept of youth and the policies related to it that have emerged over the last thirty years, taking the perspective of time into account. Secondly, it studies the social uses of time typical of young people, ending with an invitation to construct a new paradigm inspired by utilitarian principles.

This new paradigm has to allow proposals for youth policies that take the perspective of time into account, and put into practice a useful policy that will have an influence on the happiness of young people, based on a two-pronged attack: improving everyday wellbeing and eradicating democratic disaffection towards the public sphere.

**Ajuntament
de Barcelona**